

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Viešosios teisės katedra

Medardo Meškuočio

V kurso, tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės

studijų šakos studento

Magistro darbas

**Statiniai jūroje ir kitos jūrų naudojimo rūšys: sankirta ir
sprendimai**

Vadovė: doc. dr. Indrė Isokaitė-Valužė

Recenzentė: vyr. lekt. dr. Gabija Grigaitė-Daugirdė

Vilnius

2025

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojamas povandeninių kabelių ir vamzdynų bei susijęs teisinis reglamentavimas, ypač jurisdikcijos ribų, atsakomybės pagrindų bei prevencinių veiksmų sferose. Nagrinėjama teismų praktika, siekiant identifikuoti kabelių ir vamzdynų apsaugai pritaikytinus apsaugos modelius. Atkreipiamas dėmesys į Lietuvos teisinio reguliavimo trūkumus ir siūlomi sprendimai, siekiant užtikrinti struktūrų saugumą už teritorinės jūros ribų. Darbo objektas yra kabeliai ir vamzdynai, kertantys išskirtines ekonomines zonas, kontinentinį šelfą bei atvirąją jūrą, jų tiesimą, tarptautinę terorizmo prevenciją bei valstybių atsakomybę reguliuojančios tarptautinės teisės normos ir susijusi praktika.

Pagrindiniai žodžiai: povandeniniai kabeliai, povandeniniai vamzdynai, prevenciniai veiksmai, jurisdikcija, teisinė atsakomybė, energetinė nepriklausomybė.

This work analyses the legal framework for submarine cables and pipelines and the related legal framework, in particular in the areas of jurisdictional limits, the grounds for liability and preventive action. It examines case law in order to identify models of protection applicable to the protection of cables and pipelines. The shortcomings of the Lithuanian legal framework are highlighted and solutions are proposed to ensure the safety of structures beyond the territorial sea. The subject of the paper is cables and pipelines crossing exclusive economic zones, continental shelves, and the high seas, the norms of international law and related case law governing their construction, the prevention of international terrorism and the responsibility of states.

Keywords: submarine cables, submarine pipelines, preventive action, jurisdiction, legal liability, energy independence.

TURINYS

IŽANGA	2
1. TEISĖ TIESTI POVANDENINIUS KABELIUS IR VAMZDYNUS, JOS RAIDA IR REGLAMENTAVIMAS	5
1.1. Teisės tiesti povandeninius kabelius ir vamzdynus raida bei turinys	5
1.2. Kabelių ir vamzdynų reglamentavimas: reguliavimo aspektai, jurisdikcija, teisinė atsakomybė ir ginčai	7
1.2.1. Kabelių ir vamzdynų reguliavimo aspektai	7
1.2.2. Valstybių jurisdikcija kabelių ir vamzdynų atžvilgiu	9
1.2.3. Teisinė atsakomybė už kabelių ir vamzdynų pažeidimus.....	11
1.2.4. Valstybių ginčai, kylantys dėl kabelių ir vamzdynų apsaugos bei pažeidimo.....	15
2. TEISMŲ PRAKTIKA – TEISIŲ IR PAREIGŲ AIŠKINIMO BEI JURISDIKCIJOS ASPEKTAI	17
2.1. Teisių pagal Konvenciją turėtojai	17
2.2. Valstybių teisių apimtis ir galimi teisių gynimo būdai	18
2.3. Valstybių teisių gynimas IEZ – „Arctic Sunrise“ atvejis.....	20
3. LIETUVOS SITUACIJA POVANDENINIŲ KABELIŲ BEI VAMZDYNŲ ATŽVILGIU – PROBLEMOS IR SPRENDIMAI.....	25
3.1. Lietuvos povandeninių kabelių eksploatacijos svarba bei problemos	25
3.1.1. „NordBalt“ povandeninio kabelio tiesimo ir tolimesnio eksploatavimo problemos	26
3.1.2. „NordBalt“ povandeninio kabelio tiesimo bei eksploatavimo problemų vertinimas.....	27
IŠVADOS	37
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	39
SANTRAUKA.....	44
SUMMARY	45

IŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas. Pastaraisiais metais povandeninių kabelių ir vamzdynų infrastruktūra įgavo išskirtinę svarbą, ypač energetinio saugumo kontekste. Lietuvai 2025 m. vasarį atsijungus nuo Baltarusijos, Rusijos, Estijos, Lietuvos ir Latvijos elektros žiedo ir sinchronizavus tinklus su kontinentine Europa, tokie objektai kaip povandeninis elektros kabelis „NordBalt“ tapo kertiniais šalies energetinės nepriklausomybės ramsčiais. Ši jungtis su Švedija nuo 2016 m. reikšmingai prisideda prie Lietuvos elektros importo, o jos svarba dar labiau išryškėjo atsižvelgiant į ilgalaikius strateginius tikslus – integraciją su Kontinentiniu Europos elektros tinklu ir atsiribojimą nuo Rusijos valdomų elektros sistemų. Tokios jungtys kaip „NordBalt“ atlieka esminį vaidmenį užtikrinant ne tik energetinių išteklių prieinamumą, bet ir geopolitinį savarankiškumą, todėl jų apsauga ir veiklos tęstinumas tampa strateginiu valstybės prioritetu.

Vis dėlto auganti povandeninės infrastruktūros svarba neišvengiamai susijusi su vis didesniu jos pažeidžiamumu. Kabeliai ir vamzdynai Baltijos jūroje patiria nuolatinės grėsmės – juos galima apgadinti ne tik specialiai panaudojus sprogmenis, bet ir tikslingai velkant inkarą, jų tiesimui bei eksploatacijai keliamos kliūtys vadinamais „pilkosios srities metodais“, pavyzdžiui, imituojant karines pratybas. Tai iliustruoja tiek 2014 m. Rusijos laivyno veiksmai trukdant „NordBalt“ tiesimui, tiek 2022–2024 m. incidentai, kai buvo apgadinti „Nord Stream“, „Estlink 2“ ir kiti kabeliai bei vamzdynai. Reaguoti į šias grėsmes sudėtinga: stebėseną jūroje ribota, o atsakomųjų priemonių visuma tebėra fragmentuota, priklausoma nuo tarptautinio bendradarbiavimo, valstybių noro dalintis informacija ir koordinuoti atsaką. Tai lemia, kad povandeninė infrastruktūra išlieka viena iš jautriausių ir tuo pačiu – strateginiu požiūriu pažeidžiamiausių sričių.

Darbo tikslai. Darbo tikslas yra išnagrinėti povandeninių kabelių ir vamzdynų reglamentavimą tarptautinėje jūrų teisėje valstybių jurisdikcijos imtis prevencinių veiksmų, asmenų bei valstybių atsakomybės kontekste, identifikuoti teisinio reguliavimo iššūkius bei sprendimo galimybes apsaugos klausimams už teritorinės jūros ribų spręsti.

Uždaviniai:

1. Apžvelgti teisės tiesi povandeninių kabelių ir vamzdynų istorinę raidą bei identifikuoti šios teisės turinį.

2. Įvertinti valstybių jurisdikcijos apimtį bei galimybes taikyti prevencines priemones, saugant povandeninę infrastruktūrą nuo neteisėtų veikų.
3. Išskirti teisinės atsakomybės mechanizmus, taikomus povandeninių kabelių ir vamzdynų pažeidimų atveju, remiantis tarptautinės teisės normomis bei praktika.
4. Atskleisti Lietuvos situacijos ypatumus, susijusius su povandeninių kabelių eksploatavimu ir apsauga, bei pateikti siūlymus teisės tobulinimui nacionaliniu lygmeniu.

Darbo objektas. Darbo objektas yra povandeniniai kabeliai ir vamzdynai, kertantys išskirtines ekonomines zonas, kontinentinius šelfus bei atvirąją jūrą, jų tiesimą, tarptautinę terorizmo prevenciją bei valstybių atsakomybę reguliuojančios tarptautinės teisės normos ir susijusi praktika.

Tyrimo metodai. Darbe naudojamas lyginamasis metodas, siekiant palyginti skirtingus teisės šaltinius ir jų atskiras normas.

Sisteminis tyrimo metodas pasitelkiamas siekiant nustatyti, kaip sąveikauja skirtingi teisės šaltiniai ir jų normos, pavyzdžiui, kokios normos gali būti taikomos kartu.

Lingvistinis tyrimo metodas naudojamas interpretuojant konvencijų bei kitų tarptautinių teisės šaltinių normas.

Istorinis tyrimo metodas naudojamas atskleisti atviros jūros laisvių, įskaitant ir laisvę kloti povandeninius kabelius ir vamzdynus, istorinę raidą.

Loginis tyrimo metodas pasitelkiamas siekiant sisteminti struktūrinėse darbo dalyse atlikto tyrimo rezultatus, pagrįstai suformuluoti išvadas bei kritiškai įvertinti teisės doktrinoje pateikiamas mokslininkų pozicijas.

Darbo originalumas. Pastarųjų penkių metų laikotarpiu povandeninių kabelių ir vamzdynų tema rašyta tik dr. Tado Jakšto ir dr. Skirmantės Klumbytės NATO Energetinio saugumo kompetencijos centro ataskaitoje, skirtoje „NordBalt“ povandeninio kabelio 2014 m. atvejo analizei, bei Manto Birgėlos magistro darbe „Kabelių ir vamzdynų jūroje tiesimas: reglamentavimo problemos ir praktiniai aspektai“. Užsienyje su povandeninių kabelių ir vamzdynų saugumo reglamentavimu susijusi tema nagrinėjama dažniau. Rengiami moksliniai darbai, tokie kaip Emma Portelli Bonnici straipsnis apie kabelių ir vamzdynų apsaugos reglamentavimą (angl. *Protection of Cables and Pipelines Regulations*) ar Tara Davenport pristatymas povandeninių kabelių sugadinimo kriminalizavimo problemų ir perspektyvų tema (angl. *The Criminalization of Damage to Submarine Cables: Problems and Prospects*). Tara Davenport yra ir daugybės kitų darbų,

kuriuose aptariamas povandeninių jūrinių kabelių ir vamzdynų reglamentavimas ir problemos, autorė.

Svarbiausi šaltiniai. Kadangi rašto darbo tema lietuvių kalba literatūros yra gana nedaug, daugiausia naudoti aktualūs šaltiniai anglų kalba. Rengiant magistro darbą buvo remtasi tarptautinės teisės konvencijomis, jų komentarais bei teismų praktika. Be to, naudoti moksliniai straipsniai ir publikacijos, nagrinėjantys teisinės priemonės, skirtas povandeninių kabelių ir vamzdynų apsaugai. Teismų praktika pasitelkta siekiant išsamiau suprasti, kaip taikomos ir interpretuojamos tarptautinės teisės normos.

1. TEISĖ TIESTI POVANDENINIUS KABELIUS IR VAMZDYNUS, JOS RAIDA IR REGLAMENTAVIMAS

1.1. Teisės tiesti povandeninius kabelius ir vamzdynus raida bei turinys

Povandeninių kabelių ir vamzdynų (toliau – ir PKIV) tiesimas pagal 1982 m. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvenciją (toliau – ir Konvencija, JTJTK) – tai viena iš šešių atviros jūros laisvių kartu su laivybos, žvejybos, dirbtinių salų ir įrenginių statymo, mokslinių jūrų tyrimų ir skrydžio laisvėmis (JTJTK, 87(1) str.). Visų valstybių teisė kloti PKIV atskiru straipsniu įtvirtinta ir išskirtinėje ekonominėje zonoje (toliau – ir IEZ) (JTJTK, 58(1) str.), kontinentiniame šelfe (JTJTK, 79(1) str.). Visgi pirmasis keliamas klausimas yra būtent atviros jūros laisvių sąrašo atžvilgiu: koku būdu šis sąrašas susiformavo ir kaip jame atsirado PKIV tiesimas?

Atviros jūros laisvių sąrašas susiformavo palaipsniui, pradedant ankstyvosiomis teisės doktrinomis. Viena pirmųjų plačiai žinomų laisvės jūrose idėjų priklauso Hugo Grocijui, kuris XVII a. pabrėžė dvi pagrindines laisves: laivybos ir žvejybos. Veikale „Mare Liberum“ olandų teisininkas tvirtino, jog „kiekviena tauta gali laisvai keliauti į kiekvieną kitą tautą ir su ja prekiauti“ (Grotius, 1609, p. 1) tokiu būdu apimant laivybos laisvę, o taip pat jog „kam nors atsiribojus nuo bendros [jūros] srities <...> ir uždraudus joje žvejoti, toks [suverenas] neišvengtų monstriško arogantiškumo stigmatos“ (Grotius, 1609, p. 30), taip atliekant nuorodą į žvejybą. Visgi XVII a. suvokimas, kad ir novatoriškas savo laikotarpiui, apsiribojo tik laivybos ir žvejybos teisėmis.

Tarptautinėje arenoje su povandeninių kabelių ir vamzdynų tiesimo laisve susijęs reglamentavimas, tiesa, tik kabelių atžvilgiu, atsirado dar 1884 metais, kartu su pirmosios tarptautinės konvencijos dėl povandeninių telegrafo kabelių apsaugos priėmimu. Jos atsiradimą paskatino Didžiosios Britanijos kabelių bendrovių skundai Didžiosios Britanijos vyriausybei 1881 m. po to, kai dėl žvejų aplaidumo Šiaurės jūroje buvo sugadinti keli telegrafo kabeliai (International Law Association Submarine Cables..., 2020, p. 6). Šios konvencijos atsiradimas XIX a. pabaigoje rodo, kaip plėtėsi jūros naudojimo galimybės. Atsižvelgiant į laikotarpio realijas, natūralu, kad 1958 m. Ženevos konvencijoje dėl atvirosios jūros (toliau – ir Konvencija dėl atvirosios jūros) įtvirtintos jau keturios atviros jūros laisvės: navigacijos, žvejybos, povandeninių kabelių ir vamzdynų tiesimo ir skrydžio (Konvencija dėl atviros jūros, 4 str.). Pateiktas sąrašas nuo šiandieninės Konvencijos skiriasi vos per dvi teises, jame esant įtvirtintoms dirbtinių salų ir įrenginių statymo,

mokslinių jūrų tyrimų laisvėms. Iš trumpos laisvių apžvalgos matyti, kad teisių sąrašo formavimasis prasidėjo dar XVII a. ir XX a. antroje pusėje jis buvo papildytas naujais tuo metu faktiškai egzistavusiais jūros naudojimo būdais, dėl kurių buvo pasiektas tarptautinis konsensusas.

Kitu svarbiu klausimu laikytinas laisvės kloti povandeninius kabelius ir vamzdynus apimtis. Manytina, kad PKIV tiesimas neturėtų apsiriboti vien tiesiogine teisimo reikšme atsižvelgiant į tai, kad povandeniniai kabeliai ir vamzdynai yra struktūros, turinčios tęstinį naudojimą. Čia pastebėtina, kad tęsiniam, o ypač ilgalaikiam eksploatavimui užtikrinti, yra būtini tiesimą papildantys veiksmai, pavyzdžiui, atliekamas PKIV remontas. Priešingu atveju vien tik tiesimas, kaip jis suprantamas siaurąja žodžio prasme, būtų savitikslis.

Tarptautinės teisės asociacijos (toliau – ir TTA) komitetas dėl PKIV pagal tarptautinę teisę (toliau – ir Komitetas) 2020 metų pirmojoje tarpinėje ataskaitoje yra pateikęs savo svarstymus, kas galėtų būti laikytina platesniosios PKIV tiesimo sąvokos dalimi. Kaip pirmąjį plačiosios PKIV tiesimo sąvokos elementą TTA Komitetas identifikavo tiesimui būtinus povandeninių erdvių tyrimus, kurių neįtraukus į sampratą, tiesimo laisvė būtų paneigta ir netektų prasmės. Remiantis būtinybės logika PKIV tiesimui Komiteto priskirtinos ir kitos su tiesimu susijusios veiklos: gręžimo jūroje darbų atlikimas; PKIV eksploatavimas, remontas bei priežiūra; struktūrų nuleidimas į ir tvirtinimas prie jūros dugno; taip pat palikimas ar pašalinimas, priėmus sprendimą nebetęsti jų eksploatavimo (International Law Association Submarine Cables..., 2020, p. 7-8).

Vis dėlto, šių veiklų priskyrimas PKIV tiesimo sąvokai neturėtų būti suabsoliutinamas. Išskiriamos dvi kategorijos su PKIV tiesimu susijusių veiklų, kurios neturėtų patekti į PKIV tiesimo sampratą: 1) kai teisiniame reglamentavime *expressis verbis* yra numatytos išimtys; 2) kai nėra tenkinamas būtinumo kriterijus.

Pirmąjį atvejį iliustruoja, pavyzdžiui, Konvencijos nuostata, kuria reglamentuojami gręžimo darbai kontinentiniame šelfe – „Pakrantės valstybė turi išimtinę teisę suteikti leidimą vykdyti gręžimo darbus, bet kokiais tikslais atliekamus kontinentiniame šelfe, ir juos reguliuoti“ (JTJTK, 112 str.). Šios normos kontekste gręžimas, kuriuo būtų užtikrinamas tinkamas PKIV tiesimas, galėtų būti laikomas teisės tiesti PKIV dalimi atvirojoje jūroje, tačiau ne kontinentiniame šelfe, kadangi išimtinė sprendimo teisė nurodytu atveju priklauso pakrantės valstybei (International Law Association Submarine Cables..., 2020, p. 7). Atitinkama norma iliustruojama, jog pačiu Konvencijos tekstu plačioji PKIV tiesimo samprata gali būti siaurinama.

Antruoju požiūriu keliamas klausimas, ar atskiri PKIV tiesimo sąvokai galimai priklausantys veiksmai atitinka būtinumo kriterijų. Pavyzdžiui, PKIV pašalinimo nuo jūros dugno būtinumu galima suabejoti, jei toks povandeninių struktūrų pašalinimas nėra reikalingas naujo PKIV tiesimui ar eksploatavimui (International Law Association Submarine Cables..., 2020, p. 8). Komiteto siūlomas požiūris vertas dėmesio, kadangi jo laikantis PKIV plačiosios sąvokos apimtis tiesiogiai priklausys nuo argumentų pagrįstumo konkrečių veiksmų atžvilgiu. Tačiau metodas turi ir neigiamą pusę – praktikoje, siekiant nustatyti šalies pasinaudojimą teise tiesi PKIV, kyla apibrėžtumo problema, kadangi kitaip nei pirmuoju atveju, nėra konkrečių Konvencijos ar kitų teisės aktų nuostatų, kuriomis būtų detalizuojamos PKIV tiesimo sampratos sudedamosios dalys, o tai palieka vietos interpretacijoms. Šį trūkumą galėtų pašalinti išsami tarptautinių teismų praktika, kurios nagrinėjamu klausimu šiandien trūksta.

Apibendrinant, PKIV tiesimo samprata tarptautinėje teisėje potencialiai yra kur kas platesnė nei vien techninis jų įrengimas, kadangi apima visą veiksmų visumą, būtiną jų funkcionavimui užtikrinti – nuo tyrimų iki eksploatacijos, remonto ir galutinio pašalinimo. Visgi, siekiant išlaikyti pusiausvyrą tarp naudotojų teisių ir pakrantės valstybių interesų, ši samprata nėra absoliuti – ji gali būti apribota tiek aiškiomis Konvencijos nuostatomis, tiek ir būtinumo kriterijumi. Toks požiūris leidžia lanksčiai, tačiau atsakingai taikyti PKIV tiesimo teisę tarptautinės jūrų teisės sferoje.

1.2. Kabelių ir vamzdynų reglamentavimas: reguliavimo aspektai, jurisdikcija, teisinė atsakomybė ir ginčai

1.2.1. Kabelių ir vamzdynų reguliavimo aspektai

Kaip apibrėžta Konvencijos preambulėje, šį tarptautinį susitarimą priimti Šalis paskatino tarpusavio siekis supratimo ir bendradarbiavimo dvasia suderinti visus klausimus, susijusius su jūrų teise (JTJTK, preambulė). Ne išimtimi šiam siekiui tapo ir PKIV reglamentavimas – Konvencijoje jam skirta 13 straipsnių ar bent jau jų dalių. Pastebėtina, kad kabelių bei vamzdynų sąvokos Konvencijos tekste šalia viena kitos sutinkamos kone kiekviename straipsnyje – tiek apibrėžiančių teritorinės jūros, IEZ, kontinentinio šelfo bei teritorinės jūros erdves, tiek ir su ginčų sprendimu susijusiose nuostatose. Tiesa, Konvencijoje papildomas dėmesys skirtas vamzdynų turimam poveikiui aplinkai, vamzdynus atskirai nuo kabelių minint Konvencijos nuostatose dėl jūros aplinkos apsaugos

(JTJTK, 145 str.) bei teršimo iš sausumos šaltinių (JTJTK, 207 str.), tačiau šiame darbe vamzdynų poveikio aplinkai aspektas plačiau nebus nagrinėjamas. Atkreiptinas dėmesys į pirmąjį PKIV reguliavimo ypatumą, kuris kartu yra susijęs ir su pačios Konvencijos struktūra – tai, jog pasaulio jūros yra padalintos į septynias erdves: teritorinę jūrą, (jūrų) vidaus vandenį, gretutinę zoną, IEZ, kontinentinį šelfą, atvirą jūrą ir tarptautinį jūros dugno rajoną, lemianti skirtingą valstybių teisių ir pareigų pusiausvyrą, įskaitant ir susijusią su kabeliais bei vamzdynais, skirtingose erdvėse.

Kitas su PKIV reguliavimu susijęs aspektas – tai šaltinių daugiasluoksniškumas. Nors Konvencijos preambulėje išreiškiamas siekis suvienodinti visus klausimus, susijusius su jūrų teise, kai kurios jos normų formuluotės rodo, kad ne visus atsakymus į šiuos klausimus galima rasti pačiame tarptautinio susitarimo tekste. Kabelių ir vamzdynų kontekste verta atkreipti dėmesį į Konvencijos nuostatas, kuriose valstybėms narėms deleguojamos tam tikros teisėkūros kompetencijos. Pavyzdžiui, jomis valstybėms suteikiama teisė priimti įstatymus ir kitus teisės aktus, susijusius su taikiu plaukimu per teritorinę jūrą, kabelių ir vamzdynų apsauga (JTJTK, 21(1)(c) str.), taip pat su baudžiamosios ir civilinės atsakomybės pagrindų nustatymu (JTJTK, 113–115 str.) bei sąlygų dėl kabelių ar vamzdynų klojimo jų teritorijoje ar teritorinėje jūroje nustatymu (JTJTK, 79(4) str.).

Nurodyto kompetencijų pasiskirstymo tarp tarptautinio ir nacionalinio reglamentavimo kontekste iškyla tam tikros problemos: 1) kyla fragmentuoto valstybių savo teisių bei kompetencijų suvokimo rizika; bei 2) ne visos Konvencija šalims narėms deleguotos reguliavimo sritys yra įgyvendintos pilna apimtimi. Pirmoji problema nagrinėjama teisės mokslo darbuose. Pavyzdžiui, su povandeniniais kabeliais susijusių teisinių priemonių kontekste yra pabrėžiama, jog atitinkamiems dokumentams trūksta vientisumo ir visapusiškumo, kad būtų galima reglamentuoti šiuolaikinės povandeninių kabelių pramonės plėtrą. Be to, kabeliams taikomos skirtingos priemonės, todėl jie sunkiai matomi kaip vientisa sistema, dėl ko tarptautinė teisė gali būti įgyvendinama fragmentiškai (Shvets, 2020, p. 188). Tuo tarpu antroji problema pasireiškia per Konvencijos narių neveikimą teisėkūros srityje. Aktualios problemos buvimą liudija Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos (toliau – ir JT GA) vertinimas. JT GA rezoliucija ragino valstybes priimti įstatymus ir kitus teisės aktus, reglamentuojančius PKIV nutraukimą ar sužalojimą atviroje jūroje, kuriuos tyčia ar dėl nusikalstamo neatsargumo padaro su jos vėliava plaukiojantis laivas ar jos jurisdikcijai priklausantis asmuo, laikantis tarptautinės teisės, kaip numatyta Konvencijoje, taip atkreipiant dėmesį į nepakankamą Konvencijos 113 str.

įgyvendinimą nacionalinėse teisės sistemose (JT GA 2019 m. gruodžio 10 d. rezoliucija, 182 punkt.).

Galiausiai įžvelgtinas PKIV šaltinių išskyrimas ne tik į nacionalinius ar tarptautinius, tačiau ir pačių tarptautinių šaltinių įvairovė. Konvencijoje įtvirtinta, jog sprendžiant iš Konvencijos kylančius ginčus kompetentingos institucijos taiko Konvenciją bei kitas tarptautinės teisės normas, neprieštaraujančias Konvencijai (JTJTK, 293 str.), atskiru 311 Konvencijos straipsniu nustatytas Konvencijos santykis su kitomis konvencijomis ir tarptautiniais susitarimais. Be to, atsižvelgiant į Konvencijos, kaip tarptautinės sutarties pobūdį, atsižvelgtina ir į tarptautinių sutarčių aiškinimo taisykles, įskaitant, kad sutartys, taigi ir Konvencija, turi būti aiškinamos geranoriškai bei atsižvelgiant į bendrą tarptautinės teisės kontekstą (Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių..., 31 str.).

1.2.2. Valstybių jurisdikcija kabelių ir vamzdynų atžvilgiu

Aptarus bendruosius PKIV reguliavimo aspektus bei ypatumus galima pereiti prie jurisdikcinių aspektų. Šiame darbe aktuali jurisdikcijos sritis – valstybių teisės užtikrinant PKIV saugumą įvairiose jūros erdvėse. Neteisėtų veikų atžvilgiu Konvencijoje yra įtvirtintas visas priemonių spektras: laivų sustabdymas ir patikrinimas, krovinių bei laivų konfiskavimas, laivo dokumentų tikrinimas, persekiojimas karštais pėdsakais, draudimas išplaukti ir pan. PKIV kontekste įtvirtinta valstybių pareiga naudotis atviros jūros laisvėmis, taip pat ir laisve kloti kabelius bei vamzdynus, deramai atsižvelgiant į kitų valstybių interesus (JTJTK, 79(5) str.). Čia visgi atkreiptinas dėmesys, jog Konvencijoje nėra normų, kuriomis būtų detalizuotas prevencinių priemonių vaidmuo esant situacijai, kai neatsižvelgiama į valstybės interesus PKIV tiesimo srityje. Valstybės tad susiduria su klausimu, koks atsakas į jos interesų nepaisymą galėtų būti teisėtas Konvencijos atžvilgiu.

Nagrinėjamą trūkumą galima kompensuoti atsižvelgiant į Konvencijos arba kitų tarptautinių sutarčių nuostatas, kurios reglamentuoja panašius į prieš PKIV nukreiptus veiksmus ir kuriose valstybės atsakas yra aiškiai apibrėžtas. Pavyzdžiui, teisės moksle sutinkama nuomonių, jog povandeninių kabelių pažeidimas laikytinas piratavimu pagal Konvencijos 101 str. (Green, Burnett, 2008, p. 17). Minima nuomonė argumentuojama piratavimo sąvokos apibrėžimo elementais, jog dalimi piratavimo sąvokos laikomi bet kokie neteisėti prievartos veiksmai, kuriuos asmeniniais tikslais įvykdo privataus laivo ar privataus orlaivio įgula ar keleiviai ir kurie yra nukreipti prieš nuosavybę, esančią už valstybių jurisdikcijos ribų (JTJTK, 101(a)(ii) str.) ar bet kokie veiksmai, skatinantys ar

sąmoningai padedantys atlikti veiksmus, kurie yra aprašyti a ar b punkte. Kabelio nutraukimo ar siekimo nutraukti veiksmus traktuojant kaip piratavimą, valstybė galėtų įgyti teisę taikyti ir atitinkamas kovai su piratavimu taikomas priemones – konfiskuoti piratų laivą ar orlaivį arba laivą ar orlaivį, kuris buvo piratų užgrobtas ir yra jų kontroliuojamas, ir areštuoti asmenis bei turtą, esančius tokiaame laive ar orlaivyje (JTJTK, 105 str.). Atitinkamas priemones galėtų taikyti karo laivai ar kariniai orlaiviai arba kiti laivai ar orlaiviai, kurie pagal Konvencijos reikalavimus turi aiškius skiriamuosius ženklus, rodančius, kad jie atlieka valstybės tarnybą ir yra įgalioti atlikti tokius veiksmus (JTJTK, 107 str.).

Valstybių jurisdikcijos, imantis prevencinio pobūdžio veiksmų PKIV apsaugoti, sferoje atsižvelgtina ne tik į Konvencijos nuostatas, tačiau ir į tarptautinį reglamentavimą, susijusį su terorizmo prevencija, potencialiai galintį suteikti papildomą apsaugos sluoksnį.

Terorizmo prevencijos sferoje atsižvelgtina į Konvenciją dėl kovos su neteisėtais veiksmais prieš saugią jūrų laivybą (toliau – ir Konvencija dėl saugios laivybos) ir jos 2005 m. protokolą (toliau – ir 2005 m. protokolas). Pabrėžtina tai, jog Konvencija dėl saugios laivybos ir jos protokolas, kaip pažymėta ir TTA Komiteto trečiojoje tarpinėje ataskaitoje, galėtų būti taikomi tik tokiais atvejais, kai žala PKIV grėstų nuo konkrečių priemonių – sprogmenų – ir į jos taikymo apimtį nepatektų, pavyzdžiui, kabelių nutraukimo povandeninėmis transporto priemonėmis ar velkant inkarą atvejais (International Law Association Submarine Cables..., 2024, p. 52-53). Pagal Konvenciją dėl saugios laivybos asmuo padaro nusikaltimą, jeigu jis neteisėtai ir tyčia bet koku būdu įmontuoja ar atlieka veiksmus, padedančius įmontuoti laive prietaisą ar medžiagą, galinčius sunaikinti šį laivą, arba sugadinti jį ar jame esantį krovinį, sukeldamas pavojų to laivo saugiai laivybai (Konvencija dėl saugios laivybos, 3(1)(d) str.). Konvencija taikoma tiek veiksmams teritorinėje jūroje, tiek už jos ribų (Konvencija dėl saugios laivybos, 4(2) str.) TTA Komiteto teigimu, ši konvencija galėtų būti išnaudota PKIV apsaugai pasinaudojant aplinkybe, jog siekiant nugabenti sprogstamąsias medžiagas iki kabelių ar vamzdynų, asmuo to negalėtų įgyvendinti neatlikdamas konvencijoje įtvirtinto nusikaltimo (International Law Association Submarine Cables..., 2024, p. 53).

Tuo tarpu Konvencijos dėl saugios laivybos 2005 m. protokolas yra svarbus tuo, jog įgalina valstybę konvencijos narę imtis prevencinių veiksmų, jei ši turi pagrįstų priežasčių įtarti, kad buvo padarytas, yra daromas ar bus padarytas Konvencijoje nurodytas nusikaltimas (2005 m. protokolas, 8bis(4) str.) Esant pagrįstų įtarimų procedūra numato, pirmiausia, laivo vėliavos pilietybės nustatymą ir patvirtinimą, toliau – prašymo vėliavos

valstybei pateikimą dėl leidimo pateikti į nusikaltimo atlikimu įtariamą laivą. Su leidimu pateikti į laivą taip pat prašoma imtis atitinkamų priemonių to laivo atžvilgiu, įskaitant laivo, jo krovinio ir laive esančių asmenų sustabdymą, įlaipinimą į laivą ir jo apžiūrą, laive esančių asmenų apklausą, siekiant nustatyti, ar nebuvo, nėra ar neketinama padaryti Konvencija dėl saugios laivybos įtvirtinto nusikaltimo (2005 m. protokolai, 8bis(5) str.).

Konvencijos dėl saugios laivybos bei jos 2005 m. protokolo taikymas yra patrauklus tuo, kad suteikia savo PKIV siekiančiai apsaugoti ir prevencines priemones taikančiai valstybei pakankamai gausų tokių priemonių sąrašą. Šių tarptautinių sutarčių taikymo trūkumas – tai jų apimtis, PKIV saugant siauroje, potencialių ar jau atliktų sprogdinimų srityje, bei priklausomybė nuo įtariamo laivo valstybės leidimo atlikti prevencinius veiksmus, kadangi vėliavos valstybė nėra įpareigota tokio leidimo suteikti (2005 m. protokoli, 8bis(5)(c)(iv) str.).

Galiausiai atkreiptinas dėmesys į tai, kad tiek Konvencijos, tiek kitų tarptautinių sutarčių taikymo atvejais, būtina nepamiršti specifinių kategorijų laivų turimų imunitetų – šio darbo struktūrinėje dalyje aptarti valstybės prevenciniai veiksmai, siekiant apsaugoti povandeninius kabelius ir vamzdynus, negalėtų būti taikomi prieš karo laivus bei laivus, kurie priklauso valstybei ar yra jos eksploatuojami ir kurie yra naudojami tik valstybės ne komerciniais tikslais (JTJTK, 95-96 str.).

1.2.3. Teisinė atsakomybė už kabelių ir vamzdynų pažeidimus

Valstybių atliekamais prevencinio pobūdžio veiksmais, patenkančiais į jų jurisdikciją, nepasiekus norimo tikslo ir patyrus povandeninių kabelių ar vamzdynų žalą, svarbiu tampa teisinės atsakomybės klausimas. Povandeninių kabelių ir vamzdynų atžvilgiu šiam institutui yra paskirti trys straipsniai – 113 str., kuriuo numatyti baudžiamosios atsakomybės už PKIV pažeidimą pagrindai, bei 114-115 str., nustatantys civilinės atsakomybės pagrindus. Reglamentavimo ypatumas, kaip jau minėta ankstesnėje šio darbo dalyje, pasireiškia tuo, jog konkrečias normas dėl atsakomybės Konvencija įpareigoja įtvirtinti Konvencijos narėms įstatymų ir kitų teisės aktų pavidalu. Pavyzdžiui, 113 straipsniu valstybės Konvencijos šalys yra įpareigojamos priimti įstatymus ir kitus teisės aktus, kurie kriminalizuoja povandeninių kabelių ir vamzdynų nutraukimą ar apgadinimą atviroje jūroje (taip pat veiksmus, kuriais tikėtina, kad bus sukelta tokia žala), padarytą tyčia arba dėl kalto neatsargumo, neįtraukiant atsitiktinės žalos, taip pat bet kokios žalos, atsiradusios dėl būtinybės remontuoti kabelį ar vamzdyną, kai buvo imtasi visų

atsargumo priemonių, kad būtų išvengta tokio nutraukimo ar apgadinimo ar sužalojimo (International Law Association Submarine Cables..., 2020, p. 24).

Kitas ypatumas yra susijęs su tuo, kokių asmenų atžvilgiu valstybės gali taikyti baudžiamąją ir civilinę atsakomybę, kadangi atvejų ratas šiose normose skiriasi. Baudžiamosios atsakomybės atveju atsakomybę galima taikyti tik tokiam laivui, kuris plaukioja su šios valstybės vėliava, arba asmeniui, kuriam galioja šios valstybės jurisdikcija (JTJTK, 113 str.). Tuo tarpu Konvencijos 114 str. įtvirtinti civilinės atsakomybės už kito povandeninio kabelio ar vamzdyno savininko įvykdytą povandeninio kabelio ar vamzdyno nutraukimą ar pažeidimą pagrindai jau nukrypsta nuo atvirai jūrai būdingo rėmimosi vėliavos valstybės jurisdikcija – teisės moksle sutinkami teiginiai, jog jį nagrinėjamo straipsnio kontekste pakeičia pilietybės principas, t. y. svarbi kabelio savininko pilietybė (Guilfoyle, Miles, 2017, p. 787). Konvencijos 115 str. civilinės atsakomybės atveju dėl nuostolių, atsiradusių siekiant išvengti povandeninio kabelio ar vamzdyno pažeidimo, atlyginimo sutinkama dar kita pozicija – kadangi šiame straipsnyje nėra nurodytas tikslus jurisdikcinis ryšys, juo, tikėtina, buvo referuojama į straipsnyje minimo laivo pilietybės [vėliavos] valstybę (Guilfoyle, Miles, 2017, p. 788).

Atsakomybės pagrindus už PKIV pažeidimą galima įžvelgti ir per netiesioginę Konvencijos nuostatų reikšmę. Ankstesnėje darbo dalyje aptarta, kad Konvencijos 87 str. įtvirtinta atviros jūros laisvė kloti PKIV turėtų būti suprantama plačiau, kaip su tam tikromis išimtimis apimanti gręžimo darbus, eksploatavimą, remontą, priežiūrą, struktūrų nuleidimą, tvirtinimą, palikimą bei pašalinimą, o vėlesnėje darbo dalyje bus analizuojama teismų praktika, patvirtinanti, jog iš Konvencijos kylančių teisių ir pareigų turėtojai yra valstybės. Teisės teorijos požiūriu Konvencijos 87 str. įtvirtintą PKIV klojimo teisę traktuojant kaip valstybės subjektinę teisę, galima įžvelgti tris šios teisės struktūrinius elementus: 1) subjektinės teisės turėtojo galimybė elgtis teisėtu, normoje nurodytu būdu, pvz., eksploatuoti PKIV; 2) subjektinės teisės turėtojo galimybė reikalauti, kad tretieji asmenys (kitos valstybės) netrukdytų jam veikti tam tikru būdu, pvz., susilaikytų nuo veiksmų, kuriais galėtų sutrukdyti PKIV eksploatavimą; 3) subjektinės teisės turėtojo galimybė kreiptis į kompetentingą subjektą, jei 1 ir 2 elementai buvo pažeisti. Remiantis išdėstytu kompleksiniu teisės kloti povandeninius kabelius bei vamzdynus suvokimu, Konvencijos 78 str. taip pat galėtų būti laikytinas kaip užtikrinantis valstybių teisinę atsakomybę už PKIV pažeidimus.

Valstybių atsakomybės kontekste atsižvelgtina ir į kitus tarptautinius teisės šaltinius. Vienas jų – valstybių atsakomybės už tarptautiniu mastu neteisėtus veiksmus straipsnių

projektas (angl. *Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*) (toliau – ir VASP). Nors VASP formaliai nėra teisinės pareigos sukeliantis dokumentas, tačiau Tarptautinis jūrų teisės tribunolas (toliau – ir Tribunolas) yra pripažinęs, jog daugybė šio projekto straipsnių atspindi tarptautinę paprotinę teisę (Tribunolo 2011 m. vasario 1 d. patariamoji nuomonė, 169 punkt.).

VASP, kaip taikytino teisės šaltinio vertė valstybių atsakomybės klausimo už PKIV pažeidimus kontekste atsiskleidžia per šio akto nuostatų prizmę dėl neteisėtų veiksmų priskirtinumo valstybei bei pareigos atlyginti žalą. Valstybės tarptautiniu mastu neteisėtas veiksmu laikomas toks veikimas ar neveikimas, kuris pagal tarptautinę teisę 1) priskirtinas valstybei ir 2) yra valstybės tarptautinio įsipareigojimo, pavyzdžiui, pagal Konvenciją, pažeidimas (VASP, 2 str.). Priskirtinumo valstybei alternatyvos detalizuojamos pačiame VASP ir apima tokius atvejus kaip veiksmai, kuriuos atliko valstybės organai (VASP, 4 str.), nesvarbu, ar šie veiksmai buvo atlikti *ultra vires* (VASP, 7 str.), taip pat veiksmai, atlikti *de facto* valstybės organų: asmenų ar subjektų, vykdančių valdžios institucijų funkcijas (VASP, 5 str.); arba valstybės organų, kurie vienos valstybės perduoti kitos valstybės dispozicijon (VASP, 6 str.). Taip pat išskiriami kiti atvejai, kai asmens ar asmenų grupės elgesys laikomas valstybės veiksmu pagal tarptautinę teisę, jei toks veikimas nulemtas valstybės nurodymų, valstybei vadovaujant bei atitinkant kontrolės kriterijų (VASP, 8 str.). jei asmuo ar asmenų grupė, atlikdami tokį veiksmą, faktiškai veikia pagal tos valstybės nurodymus, jai vadovaujant ar ją kontroliuojant. Galiausiai atkreiptinas dėmesys ir į atvejus, kai pati valstybė pripažįsta ir priima veiksmus kaip savo (VASP, 11 str.)

VASP apibrėžia ir atsakomybės turinį, nustatant, kad atsakinga valstybė privalo visiškai atlyginti tarptautiniu neteisėtu veiksmu padarytą žalą (VASP, 31 str. 1 d.). Ši prievolė apima tiek materialinės žalos atlyginimą, tiek moralinę žalą (VASP, 31 str. 2 d.). Žalos atlyginimo tikslas atskleidžiamas kita VASP nuostata, kuria nurodoma, jog valstybė, atsakinga už tarptautiniu mastu neteisėtą veiksmą, privalo atlikti restituciją, t. y. atkurti padėtį, buvusią iki neteisėto veiksmo padarymo (VASP, 35 str.). Sistemiškai vertinant nurodytas nuostatas teigtina, kad tokia atsakomybę turinčios valstybės pareiga siejama su reikalavimu atkurti *status quo ante*. Šiame kontekste taip pat reikšmingas VASP straipsnis dėl kitų įpareigojimų valstybei, atsakingai už tarptautiniu mastu neteisėtą veiką: nutraukti veiką, jei ji tęsiasi; suteikti atitinkamas garantijas ir laiduoti, kad veika nepasikartos, jei to reikalauja aplinkybės (VASP, 30 str.).

Galiausiai teisinės atsakomybės kontekste atkreiptinas dėmesys į tarptautinį reglamentavimą, susijusį su terorizmo prevencija, šįsyk – Tarptautinę konvenciją dėl kovos su teroristų vykdomais sprogdinimais (toliau – ir Konvencija dėl sprogdinimų). Jau šios konvencijos preambulėje pabrėžta vis labiau plintanti terorizmo aktų naudojant sprogmenis ar kitus mirtinus įtaisus problema (Konvencija dėl sprogdinimų, preambulė). Kaip ir Konvencijos dėl saugios laivybos bei jos 2005 m. protokolo atveju, nauda PKIV apsaugos atžvilgiu išvelgtina tik sprogmenų keliamos grėsmės atžvilgiu galėtų būti taikomi tik tokiais atvejais, kai žala PKIV grėstų nuo konkrečių priemonių – sprogmenų.

Nagrinėjamoje konvencijoje apibrėžta infrastruktūros objekto sąvoka – tai visi valstybiniai ar privatūs objektai, teikiantys ar skirstantys visuomenei tokias paslaugas kaip <...> elektros energijos, kuro tiekimas ar ryšių paslaugos (Konvencija dėl sprogdinimų, 1(2) str.). Sprogmuo ar kitas mirtinas įtaisas – sprogstamasis ar padegamasis ginklas ar įtaisas, skirtas arba galintis <...> padaryti didelę materialinę žalą, ginklas arba įtaisas, skirtas arba galintis <...> arba padaryti didelę materialinę žalą išmetant toksiškas chemines medžiagas, biologinius veiksnius, toksinus ar panašias medžiagas arba spinduliuotę arba radioaktyviąją medžiagą, jas platinant ar dėl jų poveikio. Konvencijoje dėl sprogdinimų įtvirtinta, kad bet kuris asmuo padaro šioje konvencijoje apibrėžtą nusikaltimą, jeigu jis neteisėtai ir sąmoningai pristato sprogmenį ar kitą mirtiną įtaisą į viešą vietą, valstybinį ar vyriausybinių objektą, viešojo transporto sistemą, jį padeda, nustato sprogmenų mechanizmą arba susprogdina <...> siekiant didelio masto tokios vietos, objekto ar sistemos sugriovimo, jeigu tokio sugriovimo padarinys yra arba gali būti dideli ekonominiai nuostoliai (Konvencija dėl sprogdinimų, 2(1)(b) str.).

Priešingai nei anksčiau aptarto terorizmo reglamentavimo atveju, kuriuo valstybėms suteikta galimybė imtis prevencinių veiksmų jūroje prieš įtariamus nusikaltimo padarymu laivus, Konvencija dėl sprogdinimų numatytas prevencinis modelis apsiriboja valstybių atsakomybės pagrindais. Šiuo aktu konvencijos šalys įpareigos imtis priemonių, būtinų savo jurisdikcijai 2 straipsnyje nurodytų nusikaltimų atžvilgiu nustatyti, jeigu nusikaltimas yra padarytas tos valstybės teritorijoje (Konvencija dėl sprogdinimų, 6(1)(a) str.). Apibendrinant minimas Konvencijos dėl sprogdinimų nuostatas išvelgtinas šios konvencijos potencialas PKIV apsaugoti nuo sprogmenų ir mirtinų įtaisų užtikrinant baudžiamąjį persekiojimą pagal konvencijoje nurodytas veiklas. Tokią poziciją sustiprina tai, jog PKIV savo esme atitinka infrastruktūros objekto sąvoką, kadangi šios struktūros atlieka elektros energijos, kuro tiekimo ar ryšių paslaugų funkcijas. Atkreiptinas dėmesys

ir į tai, kad konvencijoje apibrėžta nusikalstama veika yra siejama su didelių ekonominių nuostolių reikalavimu, o valstybių jurisdikcija apribota teritoriniu aspektu.

1.2.4. Valstybių ginčai, kylantys dėl kabelių ir vamzdynų apsaugos bei pažeidimo

Nors Konvencija detalizuoja valstybių materialines teises ir pareigas, šios nuostatos būtų bevertės, jei nebūtų įtvirtintos ir efektyvios procedūrinės normos, leidžiančios šias teises apginti bei užtikrinti atsakomybę pažeidimų atveju. Remiantis šia aplinkybe, esminė reikšmė tenka Konvencijoje nustatytam ginčų sprendimo mechanizmui, tad kyla būtinybė jį aptarti.

Konvencijos tekste nurodytos kelios ginčų, kilusių dėl šalių tarpusavio ginčų dėl Konvencijos aiškinimo ar taikymo, sprendimo galimybės. Konvencija pirmiausia įtvirtinta, jog valstybių šalių teisė bet kuriuo metu susitarti išspręsti tarpusavio ginčą dėl Konvencijos aiškinimo ar taikymo jų pasirinktomis taikiomis priemonėmis yra nevaržoma (JTJTK, 280 str.). Jei Valstybėms šalims nepavyksta išspręsti ginčo pasinaudojus tokiomis priemonėmis ir jei susitarimas tarp šalių nedraudžia tolesnio ginčo nagrinėjimo, tuomet pereinama prie privalomųjų procedūrų, numatančių įpareigojančius sprendimus (JTJTK, 280(1) str.). Minimoms privalomosios procedūros galimos pagal keturias alternatyvas, kurias gali pasirinkti valstybės: a) Tribunolas; b) Tarptautinis Teisingumo Teismas (toliau – ir TTT); c) arbitražas, sudarytas pagal Konvencijos VII priedą; bei d) specialusis arbitražas, sudarytas pagal Konvencijos VIII priedą (JTJTK, 287(1) str.). Iš 170 Konvencijos dalyvių, šiandien vos 54 yra išreiškusios valią dėl pageidaujamo ginčo nagrinėjimo būdo. (International Tribunal for the...). Jei ginčo šalys pripažino tą pačią ginčo sprendimo procedūrą ir jei jos nesusitarė kitaip, jų ginčas gali būti nagrinėjimas tik pagal tą procedūrą (JTJTK, 287(4) str.) Jei ginčo šalys nepasirinko tos pačios ginčo sprendimo procedūros ir jei jos nesusitarė kitaip, jų ginčas gali būti perduotas tik arbitražui pagal VII priedą (JTJTK, 287(5) str.). Nurodytos galimos pasirinkti ginčų sprendimo institucijos turi jurisdikciją perduotiems ginčams, susijusiems su Konvencijos aiškinimu ir taikymu, taip pat bet kokiam ginčui dėl tarptautinių susitarimų, susijusių su šios Konvencijos tikslais, aiškinimo ar taikymo, kuris jam perduotas pagal tokį susitarimą (JTJTK, 288(1-2) str.). Minimam reglamentavimu sukurta ginčų sprendimų sistema, kurioje iš Konvencijos kylantys ginčai sprendžiami, pirmiausia Konvencijos šalių *ad hoc* sutartais taikiais ginčo sprendimo būdais, pavyzdžiui, pasirenkant derybas ar *ad hoc* arbitražą. Taikaus būdo nesėkmės atveju pereinama prie privalomosios ginčų nagrinėjimo sistemos, kuri paremta išankstinėmis šalių

deklaracijomis. Šalių deklaracijose nurodytiems būdams sutampant – sprendžiama sutartu būdu, nesutampant – arbitražui pagal VII priedą. Visgi didžiajai Konvencijos šalių daliai nepareiškus jokios deklaracijos, vyraujančiu ginčų sprendimo būdu laikytinas būtent pagal Konvencijos VII priedą suformuotas arbitražas, kadangi nesant daugiau nei dviejų trečdalių Konvencijos šalių valios, nėra ir išankstinio sutarimo, kaip iš Konvencijos kylantis ginčas galėtų būti sprendžiamas.

Tačiau Konvencijos 287(1) str. nurodytų institucijų jurisdikcija iš Konvencijos kylančių ginčų atžvilgiu nėra absoliuti – pačios valstybės turi teisę numatyti jos išimtis. Pasirašydama, ratifikuodama ar prisijungdama prie Konvencijos arba bet kuriuo metu vėliau, valstybė gali raštu pareikšti, jog ji nesutinka taikyti vienos ar kelių procedūrų vienos ar kelių kategorijų ginčams. Viena iš nurodytų kategorijų – tai ginčai, kylantys dėl karinių veiksmų, įskaitant nekomerciniais tikslais naudojamų valstybės laivų bei orlaivių karinius veiksmus, ir ginčus dėl veiksmų, kuriais siekiama užtikrinti teisės aktų laikymąsi įgyvendinant suverenias teises ar jurisdikciją, kurie nepatenka į teismo ar arbitražo jurisdikciją pagal 297 straipsnio 2 ir 3 dalis (dėl mokslinių jūros tyrinėjimų ir gyvųjų jūros išteklių) (JTJTK, 297(1)(b) str.)

Nurodytų normų kontekste atkreiptinas dėmesys į tai, kad tiek Lietuva, tiek Rusija yra paskelbusios deklaracijas pagal Konvencijos 287 str. Lietuva ginčams dėl Konvencijos aiškinimo ar taikymo pasirinko du būdus – Tribunolą bei TTT, tuo tarpu Rusija skirtingiems iš Konvencijos kylantiems ginčams spręsti numatė tris alternatyvius būdus: pagal VII priedą sudarytas arbitražo teismas kaip pagrindinė priemonė ginčams dėl Konvencijos aiškinimo ar taikymo spręsti; specialus arbitražo teismas, sudarytas pagal VIII priedą, kuris nagrinėtų klausimus, susijusius su žuvininkyste, jūrų aplinkos apsauga ir išsaugojimu, jūrų moksliniais tyrimais ir laivyba, įskaitant laivų keliamą taršą ir sąvartynus; Tribunolas, kuris spręstų jo kompetencijai Konvencijos 292 straipsnyje numatytus klausimus, susijusius su sulaikytų laivų ir įgulų skubiu išlaisvinimu (International Tribunal for the...). Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos bei Rusijos Federacijos deklaracijų turinį, teigtina, kad su PKIV apsauga susijusių nuostatų kontekste Lietuvos ir Rusijos pozicijos dėl institucijos, turinčios spręsti atitinkamus ginčus, nesutampa. Lietuva atitinkamo pobūdžio ginčus spręstų Tribunole arba TTT, Rusija – pagal VII priedą sudarytame arbitraže. Atsižvelgiant į išsiskiriančias šalių pozicijas bei Konvencijos 287(5) str., ginčas galėtų būti perduotas arbitražui pagal VII priedą. Visgi atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog ginčų, kylančių dėl karinių veiksmų sferoje, Rusija galėtų išvengti ir šios institucijos vertinimo.

2. TEISMŲ PRAKTIKA – TEISIŲ IR PAREIGŲ AIŠKINIMO BEI JURISDIKCIJOS ASPEKTAI

2.1. Teisių pagal Konvenciją turėtojai

Tolimesne teismų praktikos apžvalga toliau bus siekiama geriau suprasti nagrinėjamus teisės aktus, jais apibrėžtas teises ir pareigas, galimus aktų pritaikymo būdus. Tačiau prieš pradėdant nagrinėti Konvenciją bei kitais tarptautinės teisės šaltiniais apibrėžtų teisių bei pareigų apimtį, būtina suprasti vieną esminių elementų – kas yra nagrinėjamų tarptautinių sutarčių teisių ir pareigų, o konkrečiau – laisvės tiesti PKIV – turėtojai?

Komiteto teigimu ši teisė Konvencijos atžvilgiu priklauso tik Konvencijos valstybėms narėms (International Law Association Submarine Cables..., 2020, p. 9) Šis atsakymas grindžiamas 2020 m. pirmojoje tarpinėje ataskaitoje aptariama įvairių tarptautinių teismų bei arbitražų praktika. Pirmoji paminėta situacija – TTT 2009 m. liepos 13 d. sprendimas ginče dėl laivybos ir susijusių teisių (Kosta Rika prieš Nikaragvą). Kosta Rikos vyriausybė memorandumu ir atsiliepime prašė Teismo priimti sprendimą ir pripažinti, kad Nikaragva savo veiksmais pažeidė pareigą leisti Kosta Rikos kranto pakrantės gyventojams žvejoti San Chuano upėje pragyvenimo tikslais, remiantis ilga susiklosčiusia praktika (Kosta Rika prieš Nikaragvą, 2009, 13, 134, 140 punkt.). Šalys nesutarė, ar ši praktika tapo privaloma Nikaragvai, tokiu būdu suteikiant pakrantės gyventojams [tarptautinę] paprotinę teisę užsiimti natūrine žvejyba nuo kranto. Teismas, nors pripažino susiklosčiusią praktiką, nagrinėjamu atveju padarė išvadą, jog paprotinės teisės turėtoju yra pati Kosta Rika, o ne jos gyventojai žvejai (Kosta Rika prieš Nikaragvą, 2009, 141 punkt.)

Antroji situacija nagrinėta Nuolatinio teisingumo teismo (toliau – ir NTT) 1928 m. kovo 3 d. patariamojoje nuomonėje dėl Dancigo teismų jurisdikcijos (toliau – ir NTT 1928 m. kovo 3 d. patariamoji nuomonė). Byla kilo dėl buvusių Dancigo geležinkelio pareigūnų, kurie perėjo į Lenkijos tarnybą ir pareiškė finansinius reikalavimus Lenkijos geležinkelių administracijai remdamiesi 1921 m. spalio 22 d. susitarimu tarp Danzigo ir Lenkijos. Vienas iš pagrindinių teisės klausimų buvo susijęs su tuo, ar geležinkelio darbuotojai, perėję iš laisvojo miesto tarnybos į Lenkijos tarnybą, turėjo teisę pareikšti ieškinius dėl piniginių reikalavimų, net jei šie reikalavimai buvo grindžiami minėtu tarptautiniu susitarimu (NTT 1928 m. kovo 3 d. patariamoji nuomonė, 1, 17-18 punkt.). NTT tvirtinimu, atsakymas į šį klausimą priklauso nuo susitariančiųjų šalių ketinimų.

Teismas nurodė, kad pagal nusistovėjusį tarptautinės teisės principą, tarptautinis susitarimas, toks kaip kad 1921 m. spalio 22 d. susitarimas, negali sukurti tiesioginių teisių ir pareigų privatiems asmenims. Tačiau kartu NTT neginčijo, kad pats tarptautinio susitarimo tikslas, atsižvelgiant į susitariančiųjų šalių ketinimus, gali būti tam tikrų konkrečių taisyklių, sukuriančių individualias teises ir pareigas ir vykdytinų nacionalinių teismų, priėmimas (NTT 1928 m. kovo 3 d. patariamoji nuomonė, 37 punkt.).

Komisija atkreipė dėmesį ir į Europos Teisingumo Teismo (didžiosios kolegijos) 2008 m. birželio 3 d. sprendime (toliau – ir Intertanko) nagrinėtą vieną iš keturių prejudicinių klausimų, ar klausimo direktyvos nuostatomis yra Konvencijos pripažinta taikaus plaukimo teisė (Intertanko, 29 punkt.). Atsakyme į prejudicinį klausimą Europos Teisingumo Teismas teisių turėtojų kontekste nurodė, kad privatūs asmenys iš esmės nesinaudoja autonominėmis teisėmis ir laisvėmis pagal Konvenciją (Intertanko, 59 punkt.). Išaiškinimas dėl taikaus plaukimo teisės, pripažintos Konvencija, gali padėti interpretuoti, kas yra laisvės tiesti PKIV turėtojai pagal Konvenciją.

Apibendrinant, įvairių tarptautinių teismų praktika nuosekliai patvirtina, kad pagal bendrąją taisyklę tarptautinių sutarčių tiesioginiais teisėmis ir pareigomis disponuojantys subjektai yra valstybės, o ne privatūs asmenys. Tačiau tokiais atvejais kaip NTT 1928 m. kovo 3 d. patariamoji nuomonė, pozicija, kad ir individai galėtų turėti tarptautiniais susitarimais nustatytų teisių ir pareigų, nėra atmestina, jei tai atitiktų tarptautinio susitarimo tikslą, atsižvelgiant į susitariančiųjų šalių ketinimus. Visgi Konvencijoje įtvirtinta laisvė kloti povandeninius kabelius ir vamzdynus šio atvejo neatitinka, kadangi, kaip pastebėjo ir Komitetas, Konvencijos paruošiamuosiuose darbuose nėra jokių indikacijų, kurios patvirtintų siekį suteikti PKIV klojimo teisę ne valstybėms (International Law Association Submarine Cables..., 2020, p. 11).

2.2. Valstybių teisių apimtis ir galimi teisių gynimo būdai

Aptarus valstybių kaip Konvencijoje apibrėžiamų teisių turėtojų statusą, galima pereiti ir prie paties turimų teisių bei pareigų turinio. Konvencijos 87 str. 2 dalyje atkreiptinas dėmesys į įtvirtintą pareigą „deramai atsižvelgti“, kuri yra susijusi su naudojimosi visomis atviros jūros laisvėmis, taip pat ir laisve kloti povandeninius kabelius ir vamzdynus. Tarptautinių teismų praktikos, tiesiogiai susijusios su laisve kloti povandeninius kabelius ir vamzdynus nėra, tačiau „pareiga atsižvelgti“ nagrinėta įvairių kitų laisvių kontekste, o

pateikti išaiškinimai – bendrojo pobūdžio, todėl manytina, jog yra universaliai taikytini visų jūros laisvių kontekste.

TTT 1974 m. liepos 25 d. sprendime žuvininkystės jurisdikcijos byloje (toliau – ir Jungtinė karalystė (JK) prieš Islandiją) matyti, jog JK pateikė ieškinį dėl Islandijos vyriausybės pasiūlymo išplėsti savo žvejybos jurisdikciją, kuriuo būtų pažeistos JK istorinės žvejybos teisės ginčo vandenyse bei su žvejybos teisėmis susiję dvišaliai susitarimai tarp JK ir Islandijos (JK prieš Islandiją, 1, 11 ir 54 punkt.). Sprendime teismas tvirtino, kad turi būti tinkamai pripažintos abiejų Šalių teisės, t. y. Jungtinės Karalystės teisė žvejoti ginčo vandenyse ir Islandijos preferencinės teisės, bei kad nė viena iš šių teisių nėra absoliuti (JK prieš Islandiją, 71 punkt.). Remdamasis tuo TTT pabrėžė, kad tiek JK, tiek Islandija privalo nuolat stebėti ginčijamuose vandenyse esančius žuvininkystės išteklius ir, atsižvelgdamos į mokslinę ir kitą turimą informaciją, kartu nagrinėti priemones, reikalingas šiems ištekliams išsaugoti, plėtoti ir teisingai naudoti, atsižvelgiant į visus galiojančius tarptautinius susitarimus, kurie šiuo klausimu gali būti sudaryti tolesnių derybų metu (JK prieš Islandiją, 72 punkt.). Taigi sprendimu teismas nepaneigė nė vienos iš valstybių teisių, o veikiau pabrėžė, kad ateityje planuojamų jūros išteklių eksploatavimo sferoje valstybės turi pareigą derėtis.

Nuolatinio arbitražo teismo (toliau – ir NAT) 2015 m. kovo 18 d. sprendimu dėl Čagosos saugomos jūrų teritorijos (toliau – ir Mauricijus prieš JK) nagrinėtas ginčas dėl JK sprendimu aplink Čagosos salyną įsteigtos saugomos teritorijos, kurią JK administruoja kaip Britų Indijos vandenyno teritoriją. Pareiškėjo požiūriu, JK pažeidė jo teises bei nesilaikė pareigos „tinkamai atsižvelgti“, kadangi prieš saugomos teritorijos įsteigimą apie tai neinformavo Mauricijaus, pateikė netikslią informaciją, vengė pokalbių dėl dvišalių konsultacijų ir pan. (Mauricijus prieš JK, 5, 457 punkt.) Šioje byloje svarbus aspektas – teismo pabrėžta pozicija, jog iš bendrosios tarptautinės teisės kyla sąžiningas šalių elgesys viena su kita (Mauricijus prieš JK, 517 punkt.). Tuo tarpu pareigos „deramai atsižvelgti“ vertinimo atžvilgiu teismas pasisakė, kad Konvencija nenustato vienodos pareigos vengti bet kokio kitos šalies teisių pažeidimo; ji taip pat vienodai neleidžia kitai šaliai elgtis taip, kaip ji nori, tik atkreipiant dėmesį į tokias teises. Pareigos mastas priklausys nuo valstybės turimų teisių pobūdžio, jų svarbos, numatomo pažeidimo masto, planuojamos veiklos pobūdžio ir svarbos bei alternatyvių metodų prieinamumo (Mauricijus prieš JK, 519 punkt.). Teismas galiausiai patvirtino, kad nagrinėtu atveju JK pareiga elgtis sąžiningai ir „tinkamai atsižvelgti“ į Mauricijaus teises ir interesus, turėjo apimti bent jau konsultacijas

ir pusiausvyros su jos pačios teisėmis ir interesais užtikrinimą (Mauricijus prieš JK, 534 punkt.).

Galiausiai paminėtinas NAT 2016 m. liepos 12 d. sprendimas dėl Pietų Kinijos jūros arbitražo (toliau – ir Filipinai prieš Kiniją). Nagrinėjamu atveju teismas įvertino, kad veiksmais, kai Kinijos Vyriausybės kontroliuojami laivai lydėjo ir saugojo Kinijos žvejybos laivus, neteisėtai žvejojantčius Filipinų IEZ, pažeidė pareigą „deramai atsižvelgti“. Pareigos pažeidimą lėmė tai, Kinija, vykdydama savo jūrų priežiūros laivų veiklą, toleravo ir nesiėmė deramų pastangų užkirsti kelią su Kinijos vėliava plaukiojančių laivų žvejybai, taip nepaisant Filipinų suverenių teisių, susijusių su žvejyba jų IEZ (Filipinai prieš Kiniją, 756-757 punkt.).

Apibendrinant galima teigti, jog aptarta teismų praktika aiškiai pabrėžia, kad jūrų laisvių įgyvendinimas pagal Konvenciją nėra absoliutus, o su tuo susijusios teisės turi būti derinamos su kitų valstybių teisėmis ir interesais. Pareiga „deramai atsižvelgti“ reikalauja ne tik formalaus informavimo ar konsultacijų, bet ir realaus, sąžiningo bendradarbiavimo bei pusiausvyros užtikrinimo tarp suinteresuotų šalių.

2.3. Valstybių teisių gynimas IEZ – „Arctic Sunrise“ atvejis

Ankstesnėse darbo dalyse buvo analizuota teismų praktika, susijusi su bendresnio pobūdžio klausimais – kam priklauso Konvencijoje įtvirtintos teisės bei koks yra valstybių pareigos „deramai atsižvelgti“ turinys. Atsižvelgiant į tai, tolesnė analizė pereina prie konkretesnių Konvencijos teisių įgyvendinimo aspektų. Kaip jau pažymėta, teisminė praktika, susijusi su povandeninių kabelių ir vamzdynų apsauga, išlieka itin ribota. Nors 2015 m. rugpjūčio 14 d. arbitražo sprendimu byloje „Arctic Sunrise“ šie konkretūs klausimai tiesiogiai nebuvo nagrinėti, sprendime išdėstyti argumentai ir išaiškinimai apima platų probleminių temų spektrą – nuo taikytinų šaltinių, dvišalių teisių ir pareigų aiškinimo iki pakrantės valstybės veiksmų teisėtumo IEZ ribose. Dėl to ši byla laikytina itin reikšminga ne tik analizuojant bendruosius jurisdikcijos klausimus, bet ir formuojant interpretacines gaires, kurios gali būti aktualios vertinant ir povandeninių kabelių bei vamzdynų apsaugos režimą IEZ kontekste.

2013 m. rugsėjo 14 d. Nyderlandų vėliavos laivas „Arctic Sunrise“, išplaukę iš Kirkeneso, Norvegijos, siekdamas surengti protesto akciją prieš naftos gavybą prie Rusijos IEZ esančios naftos platformos („Arctic Sunrise“, 74-81 punkt.). Rusijos pakrančių

apsauga žinojo apie šiuos planus ir rugsėjo 16–17 d. radijo ryšiu išpėjo „Arctic Sunrise“ įgulos narius, kad jie nepažeistų Konvencijos nuostatų dėl navigacijos saugumo, įskaitant žalos platformai nedarymą („Arctic Sunrise“, 82 punkt.). Rugsėjo 18 d. rytą „Arctic Sunrise“ pranešė platformos valdytojams apie planuojamą protestą, iš „Arctic Sunrise“ link platformos pajudėjo 5 standžiojo korpuso pripučiamos valtys su protestuotojais. Patekimo ant platformos veiksmai buvo nutraukti Rusijos pasienio departamento – du protestuotojai sulaikyti, likusieji – atsitraukė į „Arctic Sunrise“ („Arctic Sunrise“, 84-92 punkt.). Tą pačią dieną „Arctic Sunrise“ sulaukė reikalavimo sustoti ir įsileisti tyrimo komandą, teigiant, kad laivas užpuolė naftos platformą bei yra įtariamas terorizmu. Su reikalavimais laivas nesutiko („Arctic Sunrise“, 93-94 punkt.). Sekančią dieną į „Arctic Sunrise“ sraigtasparniu įsilaipino rusų pajėgos, kurios iš esmės perėmė laivo valdymą („Arctic Sunrise“, 100-102 punkt.). Laivas buvo nutemptas į Murmanską, kur protestuotojai buvo apkaltinti, pirmiausia, piratavimu, vėliau kaltinimus pakeitus į chuliganizmą („Arctic Sunrise“, 106-124 punkt.).

Pirmasis reikšmingas „Arctic Sunrise“ bylos aspektas – tai nuostatos, kuriomis pasisakyta dėl kilusiai situacijai išspręsti taikytinų šaltinių. Arbitražas nurodė, jog siekiant tinkamai aiškinti ir taikyti konkrečias Konvencijos nuostatas, gali tekti remtis pamatinėmis arba antrinėmis bendrosios tarptautinės teisės normomis, pavyzdžiui, sutarčių teise arba VASP („Arctic Sunrise“, 82 punkt.). Atkreiptinas dėmesys, kad VASP paminėjimas arbitražo sprendime darsyk pabrėžia anksčiau šiame darbe minėto formaliai neprivalomo dokumento svarbą. Arbitražas nurodė, kad interpretuojant Konvencijos 293 straipsnį, tiek arbitražo teismai, tiek Tribunolas aiškina Konvenciją kaip leidžiančią taikyti atitinkamas tarptautinės teisės taisykles. Atkreipiamas dėmesys ir į atvejį, kai M/V „SAIGA“ Nr. 2 byloje Tribunolas atsižvelgė į bendrąsias tarptautinės teisės taisykles dėl jėgos panaudojimo, svarstydamą jėgos panaudojimą laivui sulaikyti („Arctic Sunrise“, 191 punkt.). Arbitražas nurodė ir tai, kad Konvencijos 293 straipsnis nėra priemonė, kuria galima nustatyti, kad buvo pažeista kokia nors kita sutartis, išskyrus Konvenciją, nebent ta sutartis kitaip yra jurisdikcijos šaltinis ar sutartis kitaip tiesiogiai būtų taikoma pagal Konvenciją („Arctic Sunrise“, 192 punkt.). Tribunolas manė, kad prireikus jis gali atsižvelgti į bendrąją tarptautinę teisę, susijusią su žmogaus teisėmis, kad nustatytų, ar teisėsaugos veiksmai, pavyzdžiui, laivo įlaipinimas, areštas ir sulaikymas bei laive esančių asmenų areštas ir sulaikymas, buvo pagrįsti ir proporcingi („Arctic Sunrise“, 197 punkt.). Manytina, jog Tribunolas „Arctic Sunrise“ byloje norėjo pabrėžti, kad nors kiti teisės šaltiniai, tokie kaip bendroji tarptautinė teisė, Vienos sutarčių teisė ar VASP yra taikomi

vertinant tarp šalių jūroje kilusiems ginčams spręsti, tokie šaltiniai išlaiko pagalbinį vaidmenį Konvencijos atžvilgiu. Ginčo, kilusio dėl Konvencijos aiškinimo ir taikymo atveju esminis teisių pažeidimas, privalo kilti iš Konvencijos, o kiti šaltiniai atliks bendrojo konteksto vertinimo vaidmenį.

Atkreiptinas dėmesys ir į arbitražo atliktą iš Konvencijos kylančių teisių ir pareigų vertinimą. Nors tokioms daugiašalėms sutartims, kaip Konvencija, būdinga nustatyti visoms valstybėms, Konvencijos šalims, taikomą taisyklių sistemą, jos vykdymas konkrečioje situacijoje yra susijęs su dvišalio pobūdžio santykiais tarp dviejų šalių („Arctic Sunrise“, 168 punkt.). Iš Konvencijos kylančių pareigų traktavimas kaip kylančių iš dvišalio pobūdžio santykių svarbus tuo, jog tokiu atveju „nukentėjusioji valstybė“ galės remtis valstybės, pažeidusios šią prievolę, atsakomybe (International Law Association Submarine Cables..., 2024, p. 33).

Visgi svarbiausiais „Arctic Sunrise“ byloje laikytini arbitražo išaiškinimai dėl pakrantės valstybės galimų atsakomųjų / prevencinio pobūdžio veiksmų, iškilus grėsmei ar pažeidus jos interesus IEZ. Nors „Arctic Sunrise“ sprendime konkrečiai nepasisakyta apie prevencinio pobūdžio veiksmų pritaikomumą saugant povandeninius kabelius ir vamzdynus, tačiau įžvelgtina formuojamų teisinių testų, veiksmų teisėtumo vertinimo kriterijų vertė ir šio darbo tyrimo sferoje.

Sprendime Nyderlandų Karalystė išreiškė poziciją, jog pakrantės valstybė gali reaguoti į kitų Konvencijos šalių veiksmus savo IEZ, jei bet kokie jos teisėsaugos veiksmai yra atliekami laikantis tarptautinės teisės. Nustatyti, ar konkretūs prevencinio pobūdžio veiksmai atitinka tarptautinę teisę galima remiantis trijų dalių testu: 1) reagavimo veiksmai <...> turi turėti teisinį pagrindą tarptautinėje teisėje; 2) tokie reagavimo veiksmai turi būti atliekami pagal tarptautinę teisę; 3) bet kokie vėlesni su jais susiję teisėsaugos veiksmai taip pat turi būti atliekami pagal tarptautinę teisę. Antrojo kriterijaus atžvilgiu Nyderlandai pabrėžė ir tai, kad reagavimo veiksmai turi būti pagrįsti, o jei jie susiję su jėgos panaudojimu, jiems taikomi paprotinės teisės principai dėl būtinumo ir proporcingumo („Arctic Sunrise“, 221 punkt.). Pats arbitražas, vertindamas priemonių, kurių pakrantės valstybė gali imtis savo išskirtinėje ekonominėje zonoje, teisėtumą, manė, jog užtektinas yra dviejų dalių testas – būtina nustatyti, ar: 1) priemonės buvo pagrįstos tarptautine teise ir 2) priemonės buvo taikomos laikantis tarptautinės teisės, įskaitant protingumo principą. Kai tokios priemonės yra susijusios su teisėsaugos priemonėmis (angl. *enforcement measures*), joms taikomi bendrieji būtinumo ir proporcingumo principai („Arctic Sunrise“,

222 punkt.). Matyti, jog arbitražo pateiktas prevencinio pobūdžio veiksmų atitikimo tarptautinei teisei testas švelnesnis nei pasiūlytasis Nyderlandų.

Arbitražas „Arctic Sunrise“ sprendime aptarė įvairius galimus priemonių pagrindimo pagal tarptautinę teisę atvejus, galinčius patenkinti pirmąjį atitikimo tarptautinei teisei testo punktą. Vienas jų – tai, kad pakrantės valstybė turi teisę imtis priemonių, kad būtų užkirstas kelias kišimuisi į jos suverenias teises žvalgyti ir eksploatuoti jos negyvuosius išteklius IEZ („Arctic Sunrise“, 324 punkt.). Arbitražo teismo nuomone, pakrantės valstybės suverenių teisių apsauga yra teisėtas tikslas, leidžiantis jai imtis atitinkamų priemonių šiam tikslui pasiekti. Sprendime papildomai pasisakyta, kad tokios priemonės turi atitikti protingumo, būtinumo ir proporcingumo kriterijus („Arctic Sunrise“, 326 punkt.), taip nepamirštant antrojo atitikimo tarptautinei teisei testo punkto. Arbitražas taip pat pateikė sąrašą teisėtų pakrančių valstybių interesų, kurie galėtų būti laikomi kišimusi į naudojimąsi pakrantės valstybės suverenijomis teisėmis ir kuriuos pažeidus pakrantės valstybė galėtų pagrįstai imtis veiksmų, siekdama užkirsti jiems kelią: 1) jos įstatymų, priimtų pagal Konvenciją, pažeidimams; 2) pavojingoms situacijoms, dėl kurių galėtų būti sužaloti žmonės ir sugadinta įranga bei įrenginiai; 3) neigiamoms pasekmėms aplinkai; 4) esminių operacijų vėlavimui ar nutraukimui („Arctic Sunrise“, 327 punkt.). Arbitražas papildomai išskyrė ir tokiais su pakrantės valstybės teisių ir interesų apsauga IEZ susijusias sritis: neigiamų ekologinių ir (arba) aplinkosauginių padarinių prevenciją, terorizmo prevenciją ir kišimosi į pakrantės valstybės suverenias teises žvalgyti ir eksploatuoti negyvuosius išskirtinės ekonominės zonos išteklius prevenciją („Arctic Sunrise“, 306 punkt.).

Arbitražas sprendime aiškino Konvencijos nuostatas, kuriomis nustatoma pakrantės valstybės išimtinė teisė kurti ir naudoti dirbtines salas, įrenginius ir statinius išskirtinėje ekonominėje zonoje, įgaliojimai imtis teisėsaugos priemonių, steigti saugumo zonas, taip pat pakrantės valstybės pareiga atsižvelgti į kitų valstybių teises ir pareigas („Arctic Sunrise“, 229-230 punkt.). Aptariame kontekste teismas pabrėžė, kad IEZ galioja išimtinė vėliavos valstybės jurisdikcija. Dėl išskirtinės vėliavos valstybės jurisdikcijos laivų, esančių IEZ, atžvilgiu pakrantės valstybė jurisdikciją, įskaitant teisėsaugos priemones, pagal bendrąją taisyklę laivo atžvilgiu gali vykdyti tik iš anksto turėdama vėliavos valstybės sutikimą („Arctic Sunrise“, 231 punkt.). Pavyzdžiui, tokie atvejai kaip vien neteisėtas įplaukimas į saugumo zoną pagal tarptautinę teisę nesuteikia pagrindo be vėliavos valstybės sutikimo įlaipinti užsienio laivą išskirtinėje ekonominėje zonoje. Įsilaipinimas į laivą, jo konfiskavimas ir sulaikymas IEZ, įtariant jį padarius tokią veiką,

tarptautinės teisės požiūriu galėtų būti laikomas pagrįstu, jei atitiktų persekiojimo karštais pėdsakais reikalavimus („Arctic Sunrise“, 244 punkt.).

Kaip viena iš išimčių bendrajai taisyklei yra pateiktas terorizmo prevencijos atvejis. Kaip teigiama sprendime, viena iš pakrantės valstybės teisių jos IEZ, kuri gali pateisinti tam tikros formos prevencinius veiksmus prieš laivą, atsirastų dėl aplinkybių, leidžiančių pagrįstai manyti, kad laivas gali būti susijęs su teroristiniu išpuoliu prieš pakrantės valstybės įrenginį ar statinį („Arctic Sunrise“, 314 punkt.). Teismas manė, kad pakrantės valstybė turi teisę imtis teisėsaugos priemonių, susijusių su galimais teroristiniais nusikaltimais, įvykdytais saugumo zonoje aplink įrenginį ar statinį, lygiai taip pat, kaip ji gali vykdyti kitus pakrantės valstybės įstatymus, taikomus tokioje zonoje. Tačiau ir tokiau atveju valstybės taikomi prevenciniai veiksmai turi kilti iš tarptautinio reglamentavimo, Konvencijos („Arctic Sunrise“, 278 punkt.).

Byloje taip pat pateikti kai kurie atskirų nusikalstamų veikų išaiškinimai, laikytini svarbiais traktuojant valstybių veiksmus prieš povandeninius kabelius ir vamzdynus. Arbitražo teismas atkreipė dėmesį į Konvencijos nuostatas, pagal kurias bet kuris tinkamai įgaliotas laivas ar orlaivis, aiškiai pažymėtas ir atpažįstamas kaip vyriausybės tarnybos laivas, gali įlipti į užsienio laivą, jei yra pagrįstų priežasčių įtarti, kad užsienio laivas užsiima piratavimu („Arctic Sunrise“, 237 punkt.). Arbitražas pateikė ir piratavimo apibrėžimą, įtvirtintą Konvencijos 101 str., tačiau jį papildė Konvencijos tekste tiesiogiai neįtvirtintu būtinuoju kriterijumi, nustatyti, ar konkreti veikla yra laikytina piratavimu – veiksmai turi būti nukreipti „prieš kitą laivą“ („Arctic Sunrise“, 238 punkt.). Šio kriterijaus kontekste tad darytina išvada, kad bet kokie Konvencijos 101 str. nurodyti veiksmai, tokie kaip neteisėti prievartos ar sulaikymo veiksmai arba bet koks grobimas, kurį asmeniniais tikslais įvykdo privataus laivo ar privataus orlaivio įgula ar keleiviai (JTJTK, 101(1)(a) str.), jei jie taikomi prieš PKIV, negali būti laikomi piratavimu.

3. LIETUVOS SITUACIJA POVANDENINIŲ KABELIŲ BEI VAMZDYNŲ ATŽVILGIU – PROBLEMOS IR SPRENDIMAI

3.1. Lietuvos povandeninių kabelių eksploatacijos svarba bei problemos

2025 m. vasario mėn. Lietuva pasitiko vieną reikšmingiausių įvykių mūsų šalies nepriklausomos energetikos istorijoje – vasario 8-ąją mūsų šalis atsijungė nuo energetinio Baltarusijos, Rusijos, Estijos, Lietuvos ir Latvijos (toliau – ir BRELL) elektros žiedo, vasario 9-ąją – sinchronizavosi su kontinentinės Europos elektros tinklais (Ignitis, 2025). Tačiau Lietuvos siekis integruotis į Europos elektros energetikos sistemas galėjo būti įgyvendintas tik per daugybės projektų įgyvendinimą. Dar 2012 m. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu patvirtinta, kad minimam uždaviniui įgyvendinti numatyta „LitPol Link“ Lietuvos–Lenkijos elektros jungties eksploatacijos pradžia bei tolesnė plėtra, regioninės Baltijos valstybių elektros rinkos sukūrimas ir integravimas į Šiaurės šalių ir kontinentinės Europos elektros rinkas, elektros energetikos sistemų susijungimas su ENTSO-E kontinentinės Europos elektros tinklais darbui sinchroniniu režimu bei Lietuvos–Švedijos 700 MW pralaidumo povandeninio elektros kabelio „NordBalt“ užbaigimas 2015 m. (Nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategija, 2012, 6 punktas). Būtent „NordBalt“ svarbą atspindi statistiniai duomenys – 72 proc. bendro Lietuvos Respublikoje suvartotos elektros energijos kiekio, arba 68 proc. bendro elektros energijos poreikio, 2016 metais Lietuvoje sudarė importuota elektros energija. Net 27 proc. šio importuojamo elektros kiekio į Lietuvą atkeliavo per Lietuvos–Švedijos elektros jungtį „NordBalt“ (Nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategija, 2018, 36 punktas). Remiantis minimais duomenimis, „NordBalt“ jungties vaidmuo vertintinas kaip itin reikšmingas, ypač dar 2018 m. įvardytos vienos iš grėsmių kontekste – Lietuvos elektros energijos tinklui priklausant Rusijos valdomai Nepriklausomų Valstybių Sandraugos šalių elektros energetikos sistemos (IPS/UPS) sinchroninei zonai. Nurodyta ir tai, kad BRELL elektros sistema, vystoma Lietuvai nedalyvaujant ir Lietuva negali daryti jai įtakos (Nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategija, 2018, 15.1 papunktis). Nagrinėjamu atveju, „NordBalt“ vertintinas kaip vienas iš Lietuvos energetinės nepriklausomybės garantų. Atsižvelgiant į tai, šis objektas, tiek jo tiesimo laikotarpiu buvo, tiek šiandien išlieka kritinės infrastruktūros dalimi, kurios atžvilgiu, tikėtina, jog galima sulaukti nedraugiškų veiksmų. Tai iliustruoja ir įvykiai Baltijos jūroje Lietuvos atžvilgiu 2014-iais bei 2024-iais metais.

3.1.1. „NordBalt“ povandeninio kabelio tiesimo ir tolimesnio eksploatavimo problemos

Pirmasis iš aptartinų įvykių, susijęs su trečiųjų suinteresuotų valstybių nedraugiškais veiksmais „NordBalt“ jungties tarp Švedijos ir Lietuvos atžvilgiu, užfiksuotas dar kabelio tiesimo darbų metu. 2014 m. gegužės 9 d., vykdant „NordBalt“ povandeninio kabelio tiesimo darbus, Lietuvos Respublika išleido navigacinį įspėjimą, kuriuo nurodė elektros kabelio tiesimo darbus vyksiant iki maždaug 2014 m. rugsėjo vidurio. Įspėjime taip pat teigta, kad išilgai nurodyto maršruto išdėstyti apsaugos laivai, kitų laivų prašyta laikytis atokiau (500 metrų ar daugiau), išilgai elektros kabelio nustatyta 200 metrų pločio saugos zona, užrausta inkaruotis, traluoti ir vykdyti bet kokią veiklą jūros dugne. 2014 m. gegužės 27 d. Rusijos Federacija paskelbė du navigacinius įspėjimus, kuriais informavo apie savo karines pratybas ir galimą laikiną pavojų laivybai Baltijos jūroje. Paskutiniame navigaciniame įspėjime į pavojaus zoną pateko dalis Lietuvos IEZ. Nors minėtuose navigaciniuose įspėjimuose tai ir nebuvo atskirai paminėta, Rusijos karinės pratybos buvo susijusios su raketų šaudymu. Be to, Lietuvos valdžios institucijų tvirtinimu, kad 2014 m. gegužės 26-30 d. Lietuvos IEZ pratybas vykdę Rusijos laivai nukreipinėjo civilinius laivus iš šios zonos ir nurodė iki 7 valandų nutraukti „NordBalt“ kabelio tiesimą, o tai sukėlė dideles finansines išlaidas. Rusijos karinės pratybos, kaip nurodyta 2014 m. gegužės 27 d. navigaciniuose įspėjimuose, nesutapo su zona, kurioje buvo nutiestas kabelis, apie kurią Lietuva pranešė 2014 m. gegužės 9 d. navigaciniame įspėjime. Taigi kabelį tiesiantiems laivams iš anksto nebuvo pranešta, kad šalia jų darbų bus vykdomos Rusijos karinės pratybos ir kad ši zona taps pavojinga laivybai. Panašūs incidentai buvo užregistruoti 2014 m. balandžio 10 ir 17 d. bei birželio 1 d. Lietuvos užsienio reikalų ministerija pareiškė protestą dėl tokių Rusijos Federacijos veiksmų kaip pažeidžiančių Lietuvos ir kitų šalių suverenias teises ir laisves pagal Konvenciją (Jakštas, Klumbytė, 2020, p. 16-18).

2014 m. „NordBalt“ tiesimo kliūtys visgi tebuvo pradžia veiksmų, nukreiptų prieš Baltijos jūroje esančias povandenines struktūras. Trečiajame XXI a. dešimtmetyje Baltijos jūroje toliau tęsiasi įvykiai, kurie išryškino povandeninės infrastruktūros pažeidžiamumą įvairaus pobūdžio žalai: 2022 m. „Nord Stream 1“ ir „Nord Stream 2“ dujotiekių segmentų sprogimai Danijos ir Švedijos IEZ (New York Times); 2023 m. daugybiniai Baltijos

jungiamojo dujotiekio ir kabelių po Baltijos jūra, jungiančių Estiją su Suomija ir Švedija, nutraukimai (Chiappa, 2023). Pastaruoju metu, 2024 m. pabaigoje veiksmai jūroje dar labiau suaktyvėjo – manoma, kad 2024 m. lapkričio 17-18 d. kinų laivas bandė nutraukti „NordBalt“ kabelį (Baltijos jūros dugne buvo aptikti inkaro vilkimo palikti apgadavimo ženklai). Tomis pačiomis dienomis tas pats laivas, vilkdamas inkarą apie 160 km, nutraukė interneto kabelius tarp Švedijos ir Lietuvos, Vokietijos ir Suomijos. Buvusio energetikos ministro teigimu „NordBalt“ nutraukimas nors ir nepakenktų elektros tiekimo saugumui, tačiau sukeltų elektros energijos kainų augimą (Daveikis, 2025). Sekantį mėnesį, per Kalėdas, buvo apgadintas ir elektros kabelis „Estlink 2“ bei keturi telekomunikacijų kabeliai, jungiantys Suomiją ir Estiją (Lrytas, 2025).

3.1.2. „NordBalt“ povandeninio kabelio tiesimo bei eksploatavimo problemų vertinimas

Atsižvelgiant į išdėstytas aplinkybes, akivaizdu, jog „NordBalt“ povandeninio kabelio tiesimo procesas bei tolimesnis jo eksploatavimas neapsiėjo be geopolitinių iššūkių ir tarptautinių incidentų, kurie dar kartą pabrėžė Lietuvos energetinės nepriklausomybės bei grėsmės ekonominiams interesams svarbą. Rusijos karinių laivų veiksmai tiesiant elektros kabelį ne tik kėlė tiesiogines finansines ir logistines kliūtis, bet ir suponavo galimą platesnį strateginį kontekstą – siekį daryti įtaką Baltijos šalių energetikos politikai, kuri aiškiai pasirinko Vakarų kryptį. Vertinant Lietuvos tarpsisteminių elektros jungčių plėtros perspektyvą ir prognozuojamą pralaidumą, matyti, jog 2022 m. buvusį 950 MW pralaidumą, šiandien užtikrinamą būtent „NordBalt“ kabeliu, iki 2025-ųjų m. ketinama padidinti net 5 kartus – iki 4750 MW (Nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategija, 2024, 4 pav.). Tokie siekiai įmanomi tik per intensyvią elektros energijos perdavimo infrastruktūros plėtrą, kuri tikėtina, bus tiesiama per Baltijos jūrą. Tuo tarpu Kinijos laivų veiksmai praėjusių metų pabaigoje dar kartą priminė povandeniams kabeliams bei vamzdynams kylančias grėsmes bei jų apsaugos svarbą. Atsižvelgiant į tai, iškyla būtinybė suprasti, kaip Lietuva galėtų teisinėmis priemonėmis apsaugoti tiek Baltijos jūroje jau egzistuojančias, tiek planuojamas tiesiti struktūras.

Pradedant „NordBalt“ atvejo analizę paminėtina, kad atitinkamas teisinis vertinimas jau yra atliktas NATO energetinio saugumo kompetencijos centro (toliau – ir Centras) 2020 m. teisinės analizės tyrime / ataskaitoje dėl karinės veiklos, trukdančios energetikos

įrenginiams IEZ arba tarptautiniuose vandenyse (toliau – ir Ataskaita). Tuomet išsami įvykių dėl „NordBalt“ teisinė analizė atlikta 6 temų kontekste: 1) IEZ *sui generis* statusas; 2) karinės pratybos kitos valstybės IEZ; 3) Konvencijos nuostatos dėl „taikių tikslų“; 4) Konvencijos įpareigojimas „deramai atsižvelgti“ [į kitų valstybių teises]; 5) įspėjamosios zonos ir grasinimas jėga; 6) Karinės pratybos ir ginčų sprendimas pagal Konvenciją (Jakštas, Klumbytė, 2020, p. 18-34).

Prieš penkerius metus Ataskaitoje, Centras, nagrinėdamas „NordBalt“ atvejį atkreipė dėmesį į tai, ką pavadino „pilkosios zonos metodais“, įskaitant ir karinio jūrų laivyno veiksmus, siekiant užkirsti kaimyninėms valstybėms prieigą prie energetikos įrenginių, šiuo atveju – tiesiamo povandeninio „NordBalt“ kabelio. Tokio provokacinio pobūdžio elgesys jūroje kaip hibridinio karo elementas įvardytas kaip sukeliantis teisinių iššūkių NATO ir suinteresuotoms sąjungininkėms (Jakštas, Klumbytė, 2020, p. 36).

Pateikti Centro pastebėjimai kelia klausimą, kas yra vadinamieji „pilkosios zonos metodai“. Mokslinėje literatūroje minima sąvoka apibūdinama kaip hibridinio karo elementas, prievartinio pobūdžio operacijos, kuriomis siekiama sukelti pokyčius bei kartu apriboti priešininko galimybes reaguoti (Goldrick, 2018, p. 6) arba kaip veikla, kuri yra prievartinio ir agresyvaus pobūdžio, tačiau sąmoningai siekiama, kad ji nepasiektų įprastinio karinio konflikto ir atviro tarpvalstybinio karo ribos (Brands, 2016). Jūrų „pilkosios zonos kampanijos“ yra beveik visad susijusios su [valstybių] suvereniteto pretenzijomis bei suverenių teisių į geografinės, vandens erdves. „Pilkosios zonos metodais“ siekiama paveikti kitos valstybės kontrolę, pristabdyti ekonominę jūros erdvių naudojimą ar uždrausti naudotis jūra praplaukiantiems laivams (Goldrick, 2018, p. 7). Jais siekiama naudoti neperaugant į atvirą karą, neperžengiant nustatytų raudonų linijų ir taip nesukeliant praktikuojančiam asmeniui sankcijų ir rizikos, kurią gali sukelti toks eskalavimas (Brands, 2016). Atsižvelgiant į „pilkosios zonos metodų“ apibrėžimus bei paskirtį tad suprantamas ir Centro su „NordBalt“ kabelio tiesimu 2014 m. susijusių įvykių traktavimas.

Centras, atlikdamas „NordBalt“ atvejo teisinę analizę, remdamasis Konvencijos nuostatomis, aktualia teismų praktika bei jurisprudencija, priėjo kelias svarbias išvadas: 1) Konvencija leidžia vykdyti karinę veiklą IEZ (Jakštas, Klumbytė, 2020, p. 21); 2) karinės pratybos kitos valstybės IEZ galėtų būti laikomos nesuderinamos su Konvencijos nuostatomis, jei tokios pratybos prilygtų „grasinimui jėga“ pagal Jungtinių Tautų Chartijos 2 straipsnio 4 dalį – nagrinėjamu atveju 2014 m. gegužės mėn. Rusijos surengtos karinės pratybos Lietuvos IEZ nelaikytos grasinimu panaudoti jėgą (Jakštas, Klumbytė, 2020,

p. 26); 3) Rusijos karinėms pratyboms apėmus raketų šaudymą Lietuvos IEZ, bei atsižvelgiant į aplinkybes, jog Rusijos navigaciniuose įspėjimuose nebuvo nurodyta, kad jos karinių pratybų teritorija turės įtakos elektros kabelio „Nord Balt“ tiesimo darbams, kabelio tiesimo darbus vykdantiems laivams nebuvo pranešta ir jie nebuvo iš anksto pasirengę, kad turės nutraukti darbus, taip pat pakartotinį tokių veiksmų pobūdį bei strateginę „NordBalt“ projekto svarbą, teigtina, kad Rusija pažeidė Konvencijoje įtvirtintą pareigą atsižvelgti į kitų valstybių interesus naudojantis atviros jūros laisvėmis Lietuvos IEZ (Jakštas, Klumbytė, 2020, p. 31); 4) ginčas dėl Rusijos karinių pratybų Lietuvos IEZ teisėtumo negalėjo būti perduotas privalomai ginčų sprendimo procedūrai pagal Konvenciją dėl to, kad Rusija, ratifikuodama Konvenciją, pateikė deklaraciją, kuria padarė išimtį ginčų, susijusių su karine veikla, įskaitant vyriausybinių laivų ir orlaivių karinę veiklą, dėl ko įmanomos buvo tik diplomatinės ginčų sprendimo priemonės (Jakštas, Klumbytė, 2020, p. 34).

Atsižvelgiant į Ataskaitos vertinimą, manytina, jog Centras suponuoja dabartinį teisinį reguliavimą esant nepakankamu efektyviai reaguoti į „pilkosios zonos“ metodais vykdomus veiksmus, kurie trukdo kaimyninėms valstybėms naudotis savo teisėmis IEZ. Šis reglamentavimas nepakito ir iki šiandien, tačiau dėl 2024 m. lapkritį kilusių įvykių, interneto kabelių tarp Švedijos ir Lietuvos nutraukimo bei „NordBalt“ kabelio pažeidimo, pastebėtinas išryškėjęs Lietuvos visuomenės interesas dėl PKIV saugumo. Šio darbo rašymo metu viešai prieinamoje teisės aktų projektų paieškoje nebuvo prieinama jokia informacija dėl planuojamų teisės aktų pakeitimų, tačiau komunikacijos su Teisingumo ministerijos personalu metu nustatyta, jog tarp valdžios institucijų yra vykdomas teisės aktų pakeitimų paketo, skirto bet kokiam poveikiui kritinei infrastruktūrai, taip pat ir povandeniniams kabeliams ir vamzdynams, teksto derinimas.

3.2. Lietuvos povandeninių kabelių ir vamzdynų apsaugos stiprinimo galimybės

Tarpvalstybinių povandeninių kabelių ir vamzdynų apsauga gali būti įgyvendinama per penkis sluoksnius: 1) grėsmių PKIV stebėseną; 2) teisėsaugos ir kitas prevencines priemones jūroje; 3) baudžiamąjį persekiojimą už nusikalstamas veikas, susijusias su tyčiniu PKIV sugadinimu; 4) valstybės atsakomybę už tyčinę žalą PKIV, priskirtiną valstybėms; 5) valstybės atsakomybę už nevalstybinių subjektų padarytą žalą PKIV (International Law Association Submarine Cables..., 2024, p. 2). Trumpiau šį sąrašą būtų

galima pateikti kaip apimantį tris sluoksnius: 1) teisėsaugos ir kitas prevencines priemones jūroje (grėsmių stebėseną priskiriant prevencinėms priemonėms); 2) asmenų atsakomybė už žalą PKIV (apimant tiek baudžiamąjį, tiek civilinį atsakomybės aspektus); 3) valstybės atsakomybė už žalą PKIV. Konkrečių PKIV infrastruktūros saugumą užtikrinančių priemonių būtinumas atsiskleidžia atsižvelgiant į hibridinio karo specifiką, kuria paneigiami tokie teismų praktikoje nustatyti pareigos „deramai atsižvelgti“ elementai kaip derybų, konsultacijų organizavimas, siekiant suderinti šalių interesus. Nagrinėjamu atveju priešingai – provokacinio pobūdžio veiksmais, nesiekiant suderinti interesų, vykdomi ekonominio jūros erdvių naudojimo stabdymo veiksmai. Remiantis šiame darbe aptartomis tarptautinės teisės nuostatomis bei teismų praktika tad bus pateikiamas šiandienos galimybių užtikrinti povandeninių kabelių ir vamzdynų apsaugą minimose srityse apibendrinimas, kartu aptariant pasiūlymus reglamentavimo pokyčiams ar valstybių gerųjų praktikų taikymui.

Pradedant teisėsaugos ir prevencinių priemonių taikymo, siekiant apsaugoti povandeninius kabelius ir vamzdynus Lietuvos IEZ, galimybių aptarimu, svarbu prisiminti „Arctic Sunrise“ arbitraže įtvirtintą testą – būtina, kad priemonės 1) turėtų pagrindą tarptautinėje teisėje ir 2) būtų taikomos laikantis tarptautinės teisės, įskaitant protingumo principą, o kai tokios priemonės yra susijusios su teisėsaugos priemonėmis – taikant bendruosius būtinumo ir proporcingumo principus.

Remiantis „Arctic Sunrise“ bylos išaiškinimu potencialiai įžvelgtini keli tarptautinės teisės pagrindai, kuriais remiantis Lietuva galėtų imtis prevencinio pobūdžio veiksmų, tokių kaip laivų sustabdymas ir patikrinimas, krovinių bei laivų konfiskavimas, laivo dokumentų tikrinimas, persekiojimas karštais pėdsakais, draudimas išplaukti ir pan. Teisėtais Lietuvos kaip pakrantės valstybės interesais, kurie galėtų būti laikomi kišimusi į naudojimąsi pakrantės valstybės suverenijomis teisėmis ir kuriuos pažeidus pakrantės valstybė galėtų pagrįstai imtis veiksmų, siekdama užkirsti jiems kelią, traktuotinos: pavojingos situacijos, dėl kurių galėtų būti sužaloti žmonės ir sugadinta įranga bei įrenginiai; esminių operacijų vėlavimas ar nutraukimas; terorizmo prevencija. Darbe nagrinėta praktika atsižvelgta ir į dar vieną potencialų tarptautinės teisės pagrindą imtis prevencinių priemonių – piratavimą – tačiau veiksmų prieš PKIV laikymas piratavimu buvo atmestas dėl neatitikimo privalomajam reikalavimui, kad veiksmai būtų nukreipti „prieš kitą laivą“.

„Arctic Sunrise“ arbitraže įrangos bei įrenginių sugadinimo bei esminių operacijų vėlavimo ar nutraukimo sritys plačiau nebuvo aptartos, tačiau įžvelgtinas galimas jų

pritaikymas povandeninių kabelių ir vamzdynų atžvilgiu. Siekį pakenkti PKIV traktuojant kaip pavojingą situaciją, kuria galėtų būti sugadinta įranga ir įrenginiai, PKIV pažeidimas potencialiai galėtų būti laikomas kišimusi į Lietuvos naudojimąsi suvereniomis teisėmis. Visgi nagrinėjamu atveju keltinas klausimas, ar į „Arctic Sunrise“ arbitraže paminėtos įrangos bei įrenginių sampratą patenka ir povandeniniai kabeliai ir vamzdynai, kadangi yra galimybė, kad teismas turėjo omenyje tik tokią įrangą ir įrenginius, kurie yra susiję su pakrantės valstybės suvereniomis teisėmis IEZ, kaip kad gyvųjų išteklių ir negyvojo gamtos turto tyrimai, eksploatacija, saugumo užtikrinimas ir valdymas, bei kitas IEZ tyrinėjimas, eksploatavimas, pavyzdžiui, gaminant energiją vandens, srovių ir vėjo pagalba (JTJTK, 56(1)(a) str.). Palankiau vertintina galimybė praplėsti operacijų vėlavimo ar nutraukimo sampratą. Kišimusi į suverenias teises galėtų būti laikomos povandeninių kabelių ir vamzdynų funkcionalumo trikdžių ar nutraukimo situacijos, jei kaip operacija būtų traktuojami elektros energijos ar dujų tiekimas.

„Arctic Sunrise“ arbitraže minimo terorizmo prevencijos priemonių teisinį pagrindą galima rasti tokiuose teisės aktuose kaip Konvencija dėl saugios laivybos bei jos 2005 m. protokolai. Kaip minėta ankstesnėje darbo dalyje, Konvencija dėl saugios laivybos galėtų būti išnaudota tiek teritorinėje jūroje, tiek už jos ribų, taigi – ir IEZ. Apsaugoti PKIV galima pasinaudojant aplinkybe, jog gabenant sprogstamąsias medžiagas iki kabelių ar vamzdynų, asmuo to faktiškai negali įgyvendinti neatlikdamas konvencijoje įtvirtinto nusikaltimo, t. y. gabenant PKIV skirtus sprogmenis, neišvengiamai keliama grėsmė saugiai laivo laivybai. Konvencijos dėl saugios laivybos ir jos 2005 m. protokolo stiprybės siekiant apsaugoti PKIV – konkrečios apibrėžtos priemonės: laivo vėliavos pilietybės nustatymas ir patvirtinimas, įtariant esamą terorizmo pavojų povandeninių kabelių ir vamzdynų atžvilgiu; leidimo gavimas bei tolesni teisėsaugos veiksmai – laivo, jo krovinio ir laive esančių asmenų sustabdymas, įlaipinimas į laivą ir jo apžiūra, laive esančių asmenų apklausa, siekiant nustatyti, ar nebuvo, nėra ar neketinama padaryti Konvencija dėl saugios laivybos įtvirtinto nusikaltimo. Konvencijos dėl saugios laivybos ir jos 2005 m. protokolo trūkumai, siekiant užtikrinti PKIV saugumą – 1) siaura apsaugos – tik nuo sprogdinimų – sritis, o tai svarbu atsižvelgiant, jog didelė dalis pastarojo laikotarpio PKIV pažeidimų Baltijos jūroje atlikti, pavyzdžiui, velkant inkarą; 2) leidimo priklausomybė atlikti prevencinio pobūdžio veiksmus nuo vėliavos valstybės valios; 3) negalėjimas taikyti teisėsaugos veiksmų prieš karo laivus bei laivus, kurie priklauso valstybei ar yra jos eksploatuojami ir kurie yra naudojami tik valstybės ne komerciniais tikslais.

Vertinant Lietuvos galimybes taikyti 2005 m. protokolo nuostatas, pažymėtina, kad nors Lietuva yra ratifikavusi Konvenciją dėl saugios laivybos, 2005 m. protokolo ji kol kas nėra ratifikavusi. Tai reikšminga, nes būtent šiuo protokolu įtvirtinama prevencinių priemonių sistema, kuri galėtų būti panaudota PKIV saugumui užtikrinti. Nors sutiktina, kad vien šio dokumento suteikiamos priemonės nėra pakankamos visapusei apsaugai užtikrinti, jis galėtų tapti vienu iš papildomų teisinės apsaugos sluoksnių. Atsižvelgiant į tai, Lietuva turėtų apsvarstyti 2005 m. protokolo prie Konvencijos dėl saugios laivybos ratifikavimo galimybę.

Kaip papildomas teisinis pagrindas imtis prevencinio pobūdžio veiksmų, kurie neapimtų tiesioginio poveikio kitiems laivams, pavyzdžiui, vykdyti patruliavimą teritorijoje, kurioje yra saugotini PKIV, galėtų būti laikomas Konvencijos 87 straipsnis, įtvirtinantis atvirosios jūros laisvės. Kaip jau buvo aptarta anksčiau, teisė kloti PKIV apima ne tik tiesioginį kabelių ar vamzdynų įrengimą, bet ir su tuo susijusius veiksmus: gręžimo darbų atlikimą jūroje, PKIV eksploatavimą, remontą ir priežiūrą, struktūrų nuleidimą bei tvirtinimą prie jūros dugno ir pan. Į šią laisvės apimtį neturėtų būti įtraukiamos veiklos, kurios patenka į dvi kategorijas: 1) kai teisiniame reglamentavime *expressis verbis* yra numatytos išimtys; 2) kai nėra tenkinamas būtinumo kriterijus. Vertinant patruliavimą aplink povandeninius kabelius ir vamzdynus šių kriterijų kontekste, darytina išvada, kad tokia veikla galėtų būti laikoma teisės kloti PKIV dalimi. Tokiam vertinimui neprieštarauja jokia konkreti Konvencijos norma, o patruliavimas atitinka ir būtinumo kriterijų – jis užtikrina tęstinį PKIV naudojimą ir eksploataciją, kurie taip pat sudaro teisės kloti PKIV turinį.

Toliau atkreiptinas dėmesys į saugumo zonų steigimo pagal Konvenciją galimybes. Saugumo zonų steigimo priemonė potencialiai galėtų turėti dvigubą naudą, kadangi apimtų tiek teisėsaugos ir prevencinių priemonių jūroje taikymo galimybę, tiek asmenų atsakomybės už žalą PKIV nustatymą. Visgi praktikoje saugumo zonų steigimo klausimu aplink povandeninių kabelių ir vamzdynų objektus vienareikšmiškai nėra sutariama, kadangi Konvencijoje nėra konkrečios tai leidžiančios daryti normos. Konvencija saugumo zonas pakrantės valstybei leidžia kurti aplink dirbtines salas, įrenginius ir statinius IEZ (JTJTK, 60(4) str.). Saugumo zonų steigimu apsaugoti povandeniniams kabeliams ir vamzdynams suabejojo ir TTA Komitetas, kuris teigė, jog pakrantės valstybė savo IEZ ir kontinentiniame šelfe gali priimti tik įstatymus ir kitus teisės aktus, susijusius su jos suvereniomis teisėmis į išteklius arba jurisdikcija jūros aplinkos, jūros mokslinių tyrimų ar dirbtinių salų, įrenginių ir statinių atžvilgiu (International Law Association Submarine

Cables..., 2024, p. 22), tad ir steigiamų saugumo zonų teisinis režimas PKIV pažeidimo atveju galėtų būti taikomas tik jei sukeltų papildomą žalą į valstybės suverenių teisių sferą patenkančių sričių objektams, saugomiems joms skirtų saugumo zonų.

Nepaisant šių teisės mokslininkų svarstymų, praktikoje saugumo zonos aplink povandeninius kabelius ir vamzdynus yra steigiamos. Per pastaruosius metus kelios valstybės nustatė povandeninių kabelių apsaugos zonas. Japonija ir Singapūras nustatė povandeninių kabelių koridorius aplink nurodytus kabelius, kuriais draudžiama arba ribojama tam tikra veikla, pavyzdžiui, žvejyba, inkaravimas ir gilinimas paskelbtose zonose. Australija ir Naujoji Zelandija jau seniau yra nustačiusios kabelių apsaugos zonas (Coventry, 2024). Tarptautinis kabelių apsaugos komitetas Australijos sistemą netgi apibūdino kaip „geriausią pasaulyje praktiką“ (Submarine Telecoms Forum, 2013). Pagal 1997 m. Australijos telekomunikacijų įstatymą (angl. *Australia's Telecommunications Act*) (toliau – ir Telekomunikacijų įstatymas) Australijos teritorinėje jūroje, IEZ ar jūroje virš Australijos kontinentinio šelfo, esančioje už IEZ, kompetentinga Australijos institucija valstybinės reikšmės povandeninio kabelio atžvilgiu gali paskelbti apsaugos zoną, esančią vienos jūrmylės spinduliu į abi puses nuo taškų jūros paviršiuje virš nominalios kabelio buvimo vietos (Telekomunikacijų įstatymas, 3A sąrašas, 2(1), 9(2)(a)(i), 18 str.). Paskelbtoje povandeninio kabelio apsaugos zonoje gali būti uždrausti įvairūs žvejybos būdai, laivų veikla (pvz., vilkimas), inkaravimas, smėlio kasimas, išteklių paieška ar gavyba ir pan. (Telekomunikacijų įstatymas, 3A sąrašas, 10(4) str.). Atkreiptinas dėmesys į asmenų atsakomybei skirtas nuostatas, už [tyčinį] ir neatsargų povandeninio kabelio sugadinimą, už kuriuos numatytos laisvės atėmimo bausmės bei piniginės baudos (Telekomunikacijų įstatymas, 3A sąrašas, 36-37 str.). Teisės moksle visgi išskirtini Australijos telekomunikacijų įstatymo ribotumai, mažinantys šios teisinės priemonės patrauklumą: reikalavimas gauti atitinkamų kompetentingų institucijų sutikimą, jei nusikaltimą, susijusį su povandeniniais kabeliais ir vamzdynais, padaro ne šalies pilietis; bei aplinkybė, kad Australijoje nusikaltimai netaikomi užsienio piliečių ar užsienio laivų padarytiems veiksams, nebent jie susiję su Australijos jurisdikcijai priklausančių kontinentinio šelfo tyrinėjimu, kontinentinio šelfo išteklių eksploatavimu arba Australijos jurisdikcijai priklausančių dirbtinių salų, įrenginių ar statinių eksploatavimu (International Law Association Submarine Cables..., 2024, p. 29). Taigi kaip ir anksčiau matoma aplinkybė, kad galimybė taikyti atsakomybę yra susieta su sritimis, esančiomis pakrantės valstybės išimtinės kompetencijos srityje. Papildomai pažymėtina, kad galimybė visapusiškai susieti povandeninius kabelius ir vamzdynus su valstybės išimtainei

kompetencijai priklausančiais jūros naudojimo būdais IEZ ar kontinentiniame šelfe vertintina skeptiškai – kadangi šios trasos dažnai tęsiasi šimtus kilometrų ir kerta kelias skirtingas jūros erdves, jų saugumo užtikrinimas remiantis lokaliais jūros naudojimo būdais visoje atkarpoje tampa itin sudėtingas.

Asmenų atsakomybės srityje pažymėtina būtinybė Lietuvai įgyvendinti (implementuoti) su atsakomybe susijusias Konvencijos nuostatas. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija valstybės skatintos priimti įstatymus ir kitus teisės aktus, reglamentuojančius PKIV nutraukimą ar sužalojimą atviroje jūroje, kuriuos tyčia ar dėl nusikalstamo neatsargumo padaro su jos vėliava plaukiojantis laivas ar jos jurisdikcijai priklausantis asmuo. JT GA rezoliucija taikytina ir Lietuvai, kadangi Konvencijos 113 str. nėra implementuotas Lietuvos teisinėje sistemoje. Tiesa, abejotina tokio reglamentavimo reikšmė siekiant susitvarkyti su užsienio valstybių „pilkosios zonos“ veiksmams Baltijos jūroje, kadangi juo nėra numatyta galimybė nustatyti pakrantės valstybės baudžiamosios jurisdikcijos užsienio vėliavos laivų atžvilgiu, tačiau ši aplinkybė nepaneigia, jog Lietuvos reglamentavime egzistuoja teisės spraga, kylanti iš Konvencijos suteiktų įgaliojimų.

Atkreiptinas dėmesys ir į galimybes sustiprinti PKIV saugumą taikant Konvenciją dėl sprogdinimų. Konvencijoje dėl sprogdinimų apibrėžta saugomo infrastruktūros objekto sąvoka atitinka povandenius kabelius ir vamzdynus kaip struktūras, kuriomis teikiamos elektros energijos, kuro tiekimo ar ryšių paslaugos visuomenei. Nagrinėjamu atveju atkreiptinas dėmesys ir tai, kad pagal Konvenciją dėl sprogdinimų reglamentuojama asmenų baudžiamoji atsakomybė yra siejama su aplinkybe, kad nusikaltimas yra atliekamas siekiant didelio masto tokios vietos, objekto ar sistemos sugriovimo, jeigu tokio sugriovimo padarinys yra arba gali būti dideli ekonominiai nuostoliai. Atsižvelgiant į žiniasklaidoje pateiktus vertinimus dėl „NordBalt“ pažeidimo įtakos elektros energijos kainų augimui bei planuojamą reikšmingą Lietuvos elektros energijos perdavimo infrastruktūros plėtrą, manytina, jog atitikimas Konvencijoje dėl sprogdinimų įtvirtintam reikalavimui dėl didelių ekonominių nuostolių yra itin realus. Visgi reikšmingas Konvencijos dėl sprogdinimų trūkumas – jos taikymo apimtis, apsiribojanti vien valstybės teritorija, dėl ko bausti galima tik už teritorinėje jūroje atliktus nusikaltimus. Hipotetiškai šio trūkumo būtų galima išvengti per „poveikio doktriną“, kuria remiantis jurisdikcija galėtų būti taikoma užsienio piliečių veiksams, kurie vyksta už valstybės teritorijos ribų, tačiau turi esminį poveikį jos teritorijoje (Yates, 2019, p. 5), taigi, net ir už teritorinės jūros ribų daromiems nusikaltimams povandeninių kabelių ir vamzdynų atžvilgiu, kadangi žalą (reikšmingą

poveikį) patirtų būtent Lietuvos gyventojai ekonomine prasme – per elektros energijos kainų šuolius.

Būtina aptarti ir valstybių atsakomybės už žalą PKIV teisinius pagrindus. Atsižvelgiant į tai, kad teisių ir pareigų pagal Konvenciją turėtojai pagal nagrinėtą teismų praktiką yra būtent valstybės, valstybių atsakomybės pagrindu ir bus pats iš Konvencijos kylančių dvišalių įsipareigojimų nesilaikymas. Šiuo atveju valstybių atsakomybės pagrindai – Konvencijoje įtvirtintos pareigos „deramai atsižvelgti“ nesilaikymas, trukdymas kitoms valstybėms naudotis atviros jūros laisvėmis, tokiomis kaip laisve kloti povandeninius kabelius ir vamzdynus. Papildomai pabrėžtina, kad laisvė kloti PKIV ir valstybių atsakomybės kontekste turėtų būti suprantama plačiąja prasme, kaip apimanti gręžimo jūroje darbų atlikimą, PKIV eksploatavimą, remontą ir kitus veiksmus, nepatenkančius į aptartą išimčių sritį. Be to, pareigos „deramai atsižvelgti“ kontekste atkreiptinas dėmesys į NAT praktiką byloje Mauricijus prieš JK, kurioje nurodyta, kad pareigos mastas priklausys nuo valstybės turimų teisių pobūdžio, jų svarbos, numatomo pažeidimo masto, planuojamos veiklos pobūdžio ir svarbos bei alternatyvių metodų prieinamumo. Atsižvelgiant į tai, valstybės patraukimo atsakomybėn už pareigos „deramai atsižvelgti“ pažeidimą galimybės bus gerokai didesnės, jei ji pažeis kitos valstybės interesus eksploatuojant valstybės kritinę infrastruktūrą laikomą povandeninį kabelį ar vamzdyną. Tokios kritinės infrastruktūros dalimi, dėl didelės reikšmės Lietuvos energetikos sektoriui, turėtų būti laikomas ir „NordBalt“ kabelis bei kiti ateityje planuojami tiesti povandeniniai kabeliai, kuriais bus perduodami reikšmingi energijos kiekiai.

Taip pat pabrėžtina, kad valstybių atsakomybės kontekste kartu su Konvencijos nuostatomis atsižvelgtina ir į VASP. Povandeninių kabelių ir vamzdynų apsaugos sferoje dokumentas pritaikytinas kitoje valstybių teisinės atsakomybės pusėje – laivų veiksmų priskirtinumo valstybėms klausimams spręsti. Šis klausimas itin aktualus „šešėlinio laivyno“ Baltijos jūroje kontekste, kai ryšys tarp veiksmus atliekančių laivų ir už to slypinčios priešiškos valstybės interesų nėra akivaizdus. VASP taip pat įtvirtinti restitucijos klausimai, svarbūs nustatius konkrečios valstybės atsakomybę.

Galiausiai pažymėtina, kad ne visi valstybės atsakomybės klausimai pasieks tarptautinius teismus ar arbitražus, pavyzdžiui, tokiais atvejais, jei kabelio ar vamzdyno pažeidimas įvyks karinių pratybų metu, o atitinkama pažeidimą įvykdžiusi valstybė bus išreiškusi prieštaravimą perduoti jurisdikciją ginčų, kylančių dėl karinių veiksmų atžvilgiu. Nurodytu atveju, nors ir yra patenkama į savotišką teisinį akligatvį siekiant nustatyti valstybės teisinę atsakomybę, kaip kad nutiko ir 2014 m. įvykių su „NordBalt“ atveju,

tačiau verta pastebėti, jog paskutinės su PKIV susijusių įvykių Baltijos jūroje tendencijos nepatenka į šią sritį ir tikėtina, kad naujausias situacijas bus galima nagrinėti tarptautiniuose teismuose.

IŠVADOS

1. Pirmasis su laisve tiesti povandeninius kabelius susijęs tarptautinis reglamentavimas atsirado dar XIX a. pabaigoje, kai 1884 m. buvo priimta tarptautinė konvencija dėl povandeninių telegrafo kabelių apsaugos. Plečiantis jūros naudojimo galimybėms, 1958 m. Ženevos konvencijoje dėl atvirosios jūros povandeninių kabelių ir vamzdynų tiesimas buvo įtvirtintas kaip viena iš keturių atvirosios jūros laisvių, o 1982 m. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencijoje (Konvencija) – jau kaip viena iš šešių tokių laisvių. Šiuolaikinė jurisprudencija leidžia pagrįstai teigti, kad teisė tiesti povandeninius kabelius ir vamzdynus apima ne tik jų fizinį įrengimą, bet ir visą veiksmų visumą, būtiną šių struktūrų funkcionavimui: tyrimus, eksploatavimą, remontą, patruliavimą aplink konstrukcijas ir kt. Vis dėlto būtina atsižvelgti, kad šie veiksmai turi atitikti būtinumo kriterijų bei nepatekti į Konvencijoje aiškiai išskirtas išimtis, ribojančias plačiosios sampratos taikymą.
2. Konvencija ir kiti tarptautinės teisės šaltiniai sukuria fragmentuotą valstybių įgaliojimų sistemą povandeninių kabelių ir vamzdynų apsaugos srityje. Nors Konvencijoje įtvirtinta pareiga naudotis povandeninių kabelių ir vamzdynų tiesimo teise paisant kitų valstybių interesų, joje nėra aiškių nuostatų, reglamentuojančių prevencinius veiksmus būtent šios teisės užtikrinimui. Šią spragą iš dalies kompensuoja Konvencijos dėl kovos su neteisėtais veiksmais prieš saugią jūrų laivybą ir jos 2005 m. protokolo nuostatos, susijusios su terorizmo prevencija. Jos leidžia valstybei imtis prevencinių priemonių esant pagrįstiems įtarimams dėl nusikaltimo, nors jų taikymas ir apsiriboja grėsmėmis, susijusiomis su sprogmenimis, ir priklauso nuo vėliavos valstybės sutikimo. Prevencijos užtikrinimo kontekste jurisprudencijoje kartais aptariama saugumo zonų koncepcija, tačiau jos taikymas povandeninių kabelių ir vamzdynų atžvilgiu yra problemiškas, kadangi neturi aiškaus teisinio pagrindo Konvencijoje. Teoriškai jos galėtų būti siejamos su pakrantės valstybės jurisdikcija IEZ ar kontinentiniame šelfe, tačiau praktiškai tokio reguliavimo taikymas būtų sudėtingas dėl povandeninių kabelių ir vamzdynų trasų ilgio ir jų kertamų erdvių įvairovės.
3. Teisinės atsakomybės mechanizmai už povandeninių kabelių ir vamzdynų pažeidimus apima tiek asmenų, tiek valstybių atsakomybę. Asmenų atžvilgiu Konvencijos 113–115 straipsniuose nustatyta, kad kiekviena valstybė turi priimti įstatymus ir kitus teisės aktus, numatančius baudžiamąją ir civilinę atsakomybę už

žalą povandeniniams kabeliams ir vamzdynams. Šie mechanizmai yra riboti – atsakomybė taikoma remiantis vėliavos valstybės ar pilietybės pagrindais, o valstybės gali ir nepasinaudoti Konvencijos suteikta teisėkūros prerogatyva. Kadangi povandeniniai kabeliai ir vamzdynai laikytini infrastruktūros objektais, jų pažeidimas, jei atliekamas sprogmenimis, gali būti kvalifikuojamas kaip tarptautinis nusikaltimas pagal Konvenciją dėl sprogdinimų. Valstybių atsakomybė gali kilti tiek dėl dvišalių įsipareigojimų pagal Konvenciją pažeidimo, tiek ir tais atvejais, kai užsienio laivų veiksmai, remiantis priskirtinumo taisyklėmis, gali būti laikomi valstybės veiksmais. Be to, valstybės atsakomybė grindžiama ir tarptautinės paprotinės teisės normomis, tarp jų – Valstybių atsakomybės už tarptautiniu mastu neteisėtus veiksmus straipsnių projektu, kuris įtvirtina pareigą atlyginti žalą ir užtikrinti, kad pažeidimas nesikartotų.

4. Lietuva, 2025 m. vasarį sinchronizuodama savo elektros tinklą su kontinentine Europa, tapo itin priklausoma nuo strateginės infrastruktūros, tokios kaip „NordBalt“ kabelis. Tai padidina tiek ekonominę, tiek geopolitinę povandeninių kabelių ir vamzdynų svarbą. Darbe pastebėta, jog Lietuva iki šiol nėra pasinaudojusi tarptautinės teisės nuostatomis, kurios suteikia galimybę priimti nacionalinius teisės aktus, pavyzdžiui, dėl baudžiamosios atsakomybės taikymo už povandeninių kabelių ar vamzdynų nutraukimą bei pažeidimą atviroje jūroje. Papildomai pastebėta, kad Lietuva, nors yra ratifikavusi Konvenciją dėl kovos su neteisėtais veiksmais prieš saugią jūrų laivybą, tačiau ne jos 2005 m. protokolą, kuris aktualus prevencinių veiksmų ėmimosi kontekste, saugant povandeninius kabelius ir vamzdynus nuo sprogdinimų grėsmės. Atsižvelgiant į tai, siūloma Lietuvai priimti teisės aktus, kuriais būtų įgyvendinamas Konvencijos 113 straipsnis bei ratifikuoti Konvencijos dėl kovos su neteisėtais veiksmais prieš saugią jūrų laivybą 2005 m. protokolą.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

TEISĖS NORMIAI AKTAI

Lietuvos teisės aktai

1. Nacionalinė energetinės nepriklausomybės strategija. 2012 m. birželio 26 d. Nr. XI-2133. Valstybės žinios, 2012, 80-4149.

Tarptautinės teisės aktai

1. Convention on the High Seas. Done at Geneva, on 29 April 1958 (1958). No. 6465.
2. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės (1969). Valstybės žinios, 2002, 13-480.
3. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencija (1982). Valstybės žinios, 2003, 107-4786.
4. Konvencija dėl kovos su neteisėtais veiksmais prieš saugią jūrų laivybą (1988). Valstybės žinios, 2003, 8-266.
5. Tarptautinė konvencija dėl kovos su teroristų vykdomais sprogdinimais (1997). Valstybės žinios, 2004, 36-1184
6. Protocol of 2005 to the Convention for the Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Maritime Navigation (2005) [online]. https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res/treaties/definitions/treaty/protocol_to_the_convention_for_the_suppression_of_unlawful_acts_against_the_safety_of_maritime_navigation_2005_html/Protocol_to_Maritime_Convention_E.pdf

Užsienio valstybių teisės aktai

1. Australia's Telecommunications Act No. 47 (1997) [online]. <https://www.legislation.gov.au/C2004A05145/latest/text/3>

SPECIALIOJI LITERATŪRA

Monografijos ir knygos

1. GOLDRICK, James (2018). *Grey zone operations and the maritime domain* [online]. Barton, Australian Strategic Policy Institute. https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/resources/docs/ASPI_SR%20131%20Grey%20zone%20operations.pdf
2. GROTIUS, Hugo (1609-2009). *Mare Liberum*. [Interaktyvus]. Leiden, Netherlands: Brill. Ebook Central.

3. GUILFOYLE, Douglas, MILES, Cameron. Article 114: Breaking or Injury by Owners of a Submarine Cable or Pipeline of another Submarine Cable or Pipeline. From: PROELSS, Alexander (ed) (2017). *United Nations Convention on the Law of the Sea: A Commentary* [online]. <https://www.bloomsburycollections.com/monograph?docid=b-9781472561688>
4. GUILFOYLE, Douglas, MILES, Cameron. Article 115: Indemnity for Loss incurred in Avoiding Injury to a Submarine Cable or Pipeline. From: PROELSS, Alexander (ed) (2017). *United Nations Convention on the Law of the Sea: A Commentary* [online]. <https://www.bloomsburycollections.com/monograph?docid=b-9781472561688>
5. International Law Association Submarine Cables and Pipelines Under International Law Committee (2020). *Interim Report* [online]. https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10149627/3/Azaria_Interim%20Report%20of%20the%20ILA%20Committee%20on%20Submarine%20Cables%20and%20Pipelines%2015%20Sept%20final.pdf
6. International Law Association Submarine Cables and Pipelines Under International Law Committee (2024). *[Third] Interim Report* [online]. <https://www.ila-hq.org/en/documents/ilathi-1>
7. JAKŠTAS, Tadas, KLUMBYTĖ, Skirmantė (2020). *The study on legal analysis of military activities hindering energy installations in the Exclusive Economic Zone or International water: Chornomornaftogaz rigs case in the Black Sea and the NordBalt cable case in the Baltic Sea* [online]. <https://www.enseccoe.org/publications/the-study-on-legal-analysis-of-military-activities-hindering-energy-installations-in-the-exclusive-economic-zone-or-international-water-chornomornaftogaz-rigs-case-in-the-black-sea-and-the-nordbalt-c/>

Moksliniai straipsniai

1. BIRGĖLA, Mantas (2020). *Kabelių ir vamzdynų jūroje tiesimas: reglamentavimo problemos ir praktiniai aspektai*. Magistro darbas, Socialiniai mokslai, Teisė (S001), Vilniaus universitetas [interaktyvus]. <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:193292730/datastreams/MAIN/content>
2. GREEN, Mick, BURNETT, Douglas (2008). *Security of International Submarine Cable Infrastructure: Time to Rethink?* [online]. <https://www.iscpc.org/documents/?id=2974>

3. YATES, Sean (2021). Will the Canadian Courts Make Meng Wanzhou's Case Their Own Lotus? *SSRN*, 1-17 [online]. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3776605>
4. PORTELLI BONNICI, Emma (2021). *Protection of Cables and Pipelines Regulations* [online]. Msida: IMO International Maritime Law Institute. <https://imli.org/wp-content/uploads/2021/09/Emma-Portelli-Bonnici-Maritime-Legislation-Drafting-Project-Explanat...pdf>
5. SHVETS, Daria (2021). *The International legal regime of submarine cables: a global public interest regime*. Doctoral dissertation, Social Sciences, Law (S001), Universitat Pompeu Fabra. Barcelona [online]. <https://www.tdx.cat/handle/10803/671344#page=2>

TEISMŲ PRAKTIKA

1. Permanent Court of International Justice Advisory Opinion of 3 March 1928 on Jurisdiction of the Courts of Danzig (Pecuniary Claims of Danzig Railway Officials who have Passed into the Polish Service, against the Polish Railways Administration) [online]. https://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1928.03.03_danzig.htm
2. International Court of Justice Judgement of 25 July 1974 on Merits of Fisheries Jurisdiction Case (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Iceland) [online]. <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/55/055-19740725-JUD-01-00-EN.pdf>
3. Teisingumo Teismo (didžiosios kolegijos) 2008 m. birželio 3 d. sprendimas byloje Nr. C-308/06 (International Association of Independent Tanker Owners (Intertanko), International Association of Dry Cargo Shipowners (Intercargo), Greek Shipping Co-operation Committee, Lloyd's Register, International Salvage Union, prieš Secretary of State for Transport) [interaktyvus]. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=OJ:C:2008:183:TOC>
4. International Court of Justice Judgement of 13 July 2009 on Dispute Regarding Navigational and Related Rights (Costa Rica v. Nicaragua) [online]. <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/133/133-20090713-JUD-01-00-EN.pdf>
5. International Tribunal for the Law of the Sea Advisory Opinion of 1 February 2011 on Responsibilities and Obligations of States Sponsoring Persons and Entities with Respect to Activities in the Area [online]. https://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/cases/case_no_17/17_adv_op_010211_en.pdf

6. Permanent Court of Arbitration 18 March 2015 Award in the Matter of the Chagos Marine Protected Area Arbitration (The Republic of Mauritius v. the United Kingdom of Great Britain) [online]. <https://files.pca-cpa.org/pcadocs/MU-UK%2020150318%20Award.pdf>
7. Permanent Court of Arbitration 14 August 2015 Award on the Merits in the Matter of the Arctic Sunrise Arbitration (The Kingdom of the Netherlands v. The Russian Federation) [online]. <https://pcacases.com/web/sendAttach/1438>
8. Permanent Court of Arbitration 12 July 2016 Award in the Matter of the South China Sea Arbitration (The Republic of the Philippines v. The People's Republic of China) [online]. <https://pcacases.com/web/sendAttach/2086>

KITI ŠALTINIAI

1. BRANDS, Hal (2016-02-05). *Paradoxes of the Gray Zone* [online]. <https://www.fpri.org/article/2016/02/paradoxes-gray-zone/>
2. CHIAPPA, Claudia (2023-10-27). *Estonia says damage to Baltic Sea pipeline, cables is all linked* [online]. <https://www.politico.eu/article/baltic-sea-balticconnector-pipeline-damage-estonia-sweden-finland-kaja-kallas/>
3. COVENTRY, Thea (2024-12-13). *What should states do to combat the sabotage of submarine cables and pipelines beneath the high seas/EEZs?* [online]. <https://www.ejiltalk.org/what-should-states-do-to-combat-the-sabotage-of-submarine-cables-and-pipelines-beneath-the-high-seas-eezs/>
4. DAVEIKIS, Jonas (2025-01-13). *Nepavykęs bandymas: ką Lietuvai reikėtų nutrauktas elektros kabelis su Švedija?* [interaktyvus]. https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/2459188/nepavykes-bandymas-ka-lietuvai-reikstu-nutrauktas-elektros-kabelis-su-svedija?srsId=AfmBOoriM5ctzJmQvfg1Nh8AIx6FmqAmPWXXKRehpVZ7iW_HcK-MjbvmJ
5. DAVENPORT, Tara (2012-04-17). *The Criminalization of Damage to Submarine Cables: Problems and Prospects*. Presentation at the 2012 Annual Plenary Meeting of the International Cable Protection Committee [presentation]. <https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2012/04/TaraDavenport-Criminalization-of-Damage-to-Submarine-Cables.pdf>
6. Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (2001) [online]. <https://www.refworld.org/legal/otherinstr/ilc/2001/en/20951>

7. Ignitis (2025-02-06). *Lietuvos atsijungimas nuo BRELL – reikšmingas sistemos pokytis, kurio vartotojai nepajus* [interaktyvus]. <https://ignitis.lt/lt/naujienos/lietuvos-atsijungimas-nuo-brell>
8. International Tribunal for the Law of the Sea. Declarations made by States Parties under article 287 [online]. <https://www.itlos.org/en/main/jurisdiction/declarations-of-states-parties/declarations-made-by-states-parties-under-article-287/>
9. International Tribunal for the Law of the Sea. *Declarations made by States Parties under article 298* [online]. <https://www.itlos.org/en/main/jurisdiction/declarations-of-states-parties/declarations-made-by-states-parties-under-article-298/>
10. Lrytas (2025-01-10). *Suomijos ministrė: po kabelių nutraukimo Baltijos jūroje NATO siunčia du laivus* [interaktyvus]. <https://www.lrytas.lt/pasaulis/konfliktai-ir-saugumas/2025/01/10/news/suomijos-ministre-po-kabeliu-nutraukimo-baltijos-juroje-nato-siuncia-du-laivus-35994635>
11. RUIZ, Rebecca, SCHECK, Justin (2022-12-26). *In Nord Stream Mystery, Baltic Seabed Provides a Nearly Ideal Crime Scene* [online]. <https://www.nytimes.com/2022/12/26/world/europe/nordstream-pipeline-explosion-russia.html>
12. Submarine Telecoms Forum (2013-11-18). *Australia's Amendments To Its Pioneering Cable Protection Legislation Recognize The Value Of Government Partnership With The ICPC For Protecting Critical Submarine Cable Infrastructure* [online]. <https://subtelforum.com/66australia-s-amendments-to-its-pioneering-cable-protection-legislation-recognize-the-value-of-government-partnership-with-the-icpc-for-protecting-critical-submarine-cable-infrastructure/>
13. United Nations General Assembly (2020). 74/19. *Oceans and the law of the sea*. [online]. <https://wwwcdn.imo.org/localresources/en/OurWork/PartnershipsProjects/Documents/GloNoise-Library/UNGA-A-RES-74-19.pdf>

SANTRAUKA

Statiniai jūroje ir kitos jūrų naudojimo rūšys: sankirta ir sprendimai

Medardas Meškuotis

Šiame darbe siekiama identifikuoti teisinio povandeninių kabelių ir vamzdynų reguliavimo iššūkius bei sprendimo galimybes apsaugos klausimams už teritorinės jūros ribų spręsti. Darbe vadovaujama tarptautinės teisės konvencijomis, jų komentarais bei teismų praktika. Be to, naudojami moksliniai straipsniai ir publikacijos, nagrinėjantys teises priemones, skirtas povandeninių kabelių ir vamzdynų apsaugai. Teismų praktika pasitelkta siekiant išsamiau suprasti, kaip taikomos ir interpretuojamos tarptautinės teisės normos.

Pirmojoje magistro darbo dalyje aptariama teisės tiesti šiuos objektus raida ir turinys, tarptautinės teisės šaltinių normų apžvalga išryškina povandeninių kabelių ir vamzdynų apsaugai pritaikytinų teisinių priemonių fragmentiškumas. Antrojoje dalyje nagrinėjama su įvairiomis jūros naudojimo rūšimis susijusi tarptautinė teismų praktika, padedanti aiškinti šalių teises ir pareigas bei potencialiai formuojanti universalias jūrų laisvėms taikytinas taisykles. Trečiojoje dalyje analizuojami su povandenine kabelių ir vamzdynų infrastruktūra susiję 2014–2024 m. įvykiai Baltijos jūroje bei to veikiama Lietuvos situacija – apibendrinamos galimos prevencinių veiksmų ėmimosi bei atsakomybės taikymo asmenų bei valstybių atžvilgiu galimybės, siekiant apsaugoti povandeninius kabelius ir vamzdynus, atskleidžiami nacionalinio reguliavimo trūkumai bei pateikiami susiję pasiūlymai.

Darbo rezultatai rodo, tarptautinės teisės suteikiamos apsaugos priemonės yra fragmentiškos ir dažnai itin ribotos. Nepaisant minimų tarptautinio reglamentavimo silpnybių, atkreipiamas dėmesys į tarptautinės teisės suteikiamas priemones, kuriomis Lietuva nėra pasinaudojusi ir kurios galėtų praplėsti Lietuvos jurisdikciją prevencinių veiksmų ėmimosi bei atsakomybės taikymo asmenims srityse.

SUMMARY

Offshore Constructions and Other Types of Marine Use: Intersection and Solutions

Medardas Meškuotis

This work seeks to identify the challenges and solutions to the legal regulation of submarine cables and pipelines and to address protection issues beyond the territorial sea. The work is guided by international law conventions, their commentaries and case law. In addition, it draws on scholarly articles and publications dealing with legal instruments for the protection of submarine cables and pipelines. Case law is used to provide a more detailed understanding of the application and interpretation of international law.

The first part of the Master's thesis discusses the evolution and content of the right to build these objects, and a review of the rules of international law sources highlights the fragmentation of legal instruments applicable to the protection of submarine cables and pipelines. The second part examines the international case law relating to the various types of marine use, helping to clarify the rights and obligations of the parties and potentially shaping the universal rules applicable to maritime freedoms. The third part analyses the events in the Baltic Sea between 2014 and 2024 related to submarine cable and pipeline infrastructure and the implications for Lithuania, summarising the possible options for taking preventive action and imposing liability on individuals and states to protect submarine cables and pipelines, highlighting the shortcomings of national regulation and making related proposals.

The results of the work show that the safeguards provided by international law are fragmented and often very limited. Despite the weaknesses of international regulation, the paper highlights the tools provided by international law, which Lithuania has not made use of and which could extend Lithuania's jurisdiction in the areas of taking preventive action and imposing liability on individuals.